

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre ... kor. 20.—

Félévre ... kor. 10.—

Negyedévre ... kor. 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

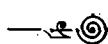

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII., Népszínház-utca 22. sz.

Telefonszám: 61—38.

Hirdetések
felvétele ugyanott.— Budapest, szeptember hó 20. —

Október elsejével kezdődik az új évnegyed.

Ami tisztelt előfizetőinket, kiknek előfizetése szeptember végével lejár, tisztelettel kérjük, hogy előfizetéseiket hova előbb megújítani sziveskedjenek.

Mai számunkhoz erre a czélra posta-blankettákat mellékelünk.

Előfizetési feltételek:

Egész évre 20 kor.

Félévre 10 kor.

Negyedévre 5 kor.

Mutatványszámok kívánatra ingyen.

A HÉT kiadóhivatala,

VIII. ker., Népszínház-utca 22. szám.

Krónika.

I.

A hadgyakorlat.

— szept. 18.

Nem is nagyon tagadják, de nem is kellene bizony valami komolyan venni a tagadást: a veszprémi hadgyakorlat egy esetleges olasz invázió megakadályozását példázza és ámbár még semmit sem tudunk, már most fogadást merek ajánlani, hogy az északi hadsereg győz, az az ármádia, amely a mienket jelképezi és amelynek a feladata Budapestnek és a Dunának a megvédelmezése az Adria felől kelő hadak ellen.

De ne tessék félreérteni az állapotot, ez a hadjáték nem valami utánzás, vagyis inkább előképe egy esetleg az olasz-osztrák határon lefolyandó hadjáratnak és a Balaton nem a Lago Maggiore-t képviseli, a Bakony pedig nem a Juli-alpesekeket. Nem, a föltevés csak a seregmozdulatokra értődnek, a terep maga, az nincs képletesen értve és az igazi komolyságot, a teljes súlyt a veszprémi hadgyakorlatoknak éppen ez a tény adja meg. A hadsereg számolni látszik azzal az eshetőséggel, hogy az Adria vizén elvesztettük a csatát, az olasz partraszállást nem birtuk megakadályozni és a Dunát védő Bakonyt és Vértest kell megvédelmeznünk az előrenyomuló ellenség ellen. Ezért maradt el az a fantasztikus híresztelés, hogy a Balatonon majd tengeri csata lesz és az öreg, bordájároskadt »Baross«-t felbolondítják hadihajónak, a »Helká«-t, meg nem tudom hogy hívják a többi balatoni propellert, torpedónaszádoknak képzelik el.

A Balaton stratégiailag szinte egészen fontosság nélkül való, hadiesemény alig is fűződik más a nevéhez, mint a lovagias bán inváziója, Jellasicsé, aki bámulatos hadvezéri tehetséggel egyenesen nekivitte seregét a Balatonnak, hogy azután ott ne merjen a hajón eléje érkező nádorral találkozni, az embereit pedig a mezőföldi, kajári, berényi földnépe szimpliciter és minden harcias látszat nélkül agyoncsapdossa. Csak olyanformán, mintha éppen vásár délutánja volna a lepsényi nagykorcsmában.

Stratégiailag a Balaton nem fontos, ez a mosolygó víz kitér minden emberi haragos indulat elől és még csak arra sem való, hogy a megvert ellenséget beleszorítsák, mint ahogy beleszorította a Dunába — hohó, a Duna harsog! — mádi Kovács hadvezér annak idején Lobkovitzot. Pannónia első nagy hódító, a világnak talán legnagyobb stratégái, a rómaiak, kikerülték a Peiso tavát és két nagy, ma is nagy részükben országutnak használt hadiutjukat úgy építették meg, hogy az egyik Pécsről indult és a Duna folyásának ment ellene, a másik pedig a Quarnerótól indulva, a mai Horvátországon, Muraközön keresztül Keszthelynél érintette a Balatont s az északi partján haladt fölfelé a Dunáig. A két ut Veszprémnél keresztezte egymást. A rómaiak felismerték tehát, hogy délnyugat felől a Dunának a kulcsa Cimbriana, — ahogy akkor Veszprémet nevezték.

Nem kell tehát sem nagy hadtörténeti ismeret, sem pedig valami különös katonai avatottság ahhoz, hogy felismerjük annak az igazi jelentőségét, hogy az idén miért éppen Veszprém vidékén folyik a hadgyakorlat. Nem szabad abba az optikai csalódásba sem beleesni, mintha a hajmáskéri tüzer-lövőtér csalogatta volna éppen Veszprémbe a hadvezetőség figyelmét, az fordította volna rá a gondolkodásukat a bakony-balatonközi hadgyakorlat eszméjére. Hajmáskér vidéke ideális lövőtér, — amennyiben katonai dolgokkal kapcsolatban lehet ideális dolgokról is beszélni — olyan terep, amelyet előbb-utóbb és különösen mára, a gyorstüzelő ágyuk és a visszarugó csövű ágyuk korára meg kellett találnia az »arkolay« modern mestereinek.

Észak felől Hajmáskérrel szemben a Bakony lába nagyot zökken, amint leteszi talpát az öreg, bozontosfürtű Papod az egyszerre táruzó, szinte logikátlanul látszó rónaföld szélére. Ugy gondolnád, hogy a Bakony dombokkal, lankákkal, az elmulásába belenyugodni nem tudó földhullámokkal hajlik alá a Balaton medréig: és nem így van. Veszprémnél sziklával, szakadékokkal,

meredekekkel fenyegeti meg a Balatont, itt olyan a vidék, mintha a Bakony tehetetlen dühében a kihulló farkasfogait dobálta volna szét, de félóránnyival idébb már a rideg meredek egészen a bokájától kezdve lapost vet és alföldi szomorúsággal nyugszik bele, hogy urrá legyen rajta a Balaton. Ha Hajmáskérről északra nézel, azt látod, hogy a Papod, az Álmostető, a Hajmatető furják bele bus fejüket a fölöttük mindig-ősz levegőbe, ha délre fordítod a tekintetedet, rónavidéket láatsz, egymáson alvó gabnakeresztekkel, álmos kutyakalinnokkal és a melegben gyikként, mozdulatlanul szertehentergő falvakkal. Ez a harmadik magyar alföld: a Mezőföld. Nyugatról csipkésen szegélyzik be az elcsöpögött tejszinhab formájában aláhulló dombok, amelyek Sóllynál, Vilonyánál, Szent-Istvánnál már hegygyé dagadnak, de csak azért, hogy szőlőt teremjenek s aztán bele engesztelődjenek a Balaton dombkoronájába.

Ez a hely tehát természetcsinálta lövőtér. A róna megnyitja a szemnek a távolságot, a messzelátóval való célzásnak a legteljesebb lehetőséget, a Bakony oldala pedig szemmel látható daczczal kínálkozik oda célzó táblának lövedékek számára, amelyek óriások, mint Colbrand. A haramiák fújtásos puskájának durrogása elnémult a bükkfák sátora alatt, ha más harci hang nincs hát többé: hadd zengjék vissza dobbanó erőszakú ekhóval legalább az ágyuhangot a bujdosónépefosztott bérczek, hangos erdőcsarnokok.

A természetnek ez a kínálkozása, vagy hogy zordan igazabb szóval éljek, kihívása, csalogatta ide, vonzotta ide a Bakony alá az ágyus embereket. De mégsem Hajmáskér közelsége tette meg a király rezidenciájává négy napra Veszprémet és nem az ágyu az oka, hogy Ferencz Ferdinánd trónörökösnek a főhadiszállása ott van Hajmáskéren. Az új politikának, az új országirányításnak a harci dübörgése ez, amely felveri a dolomitkövek csendjét s ezer esztendősen lemult idők fényét viszi vissza Veszprém falai közé.

Nehéz az eseményeknek elébe irni, de mégis megköczkázatom az állítást, hogy ez a hadgyakorlat csakugyan Ferencz József bucsuja a hadseregtől. Ha formális bucsuzás nem is lesz, — a trón hideg levegőjében visszának hallszik minden szentimentalizmus — ha patétikus formulák nem is hangzanak el, maga a tény, a hadgyakorlatnak a ténye bucsuszó. Nemcsak a hadseregtől, hanem negyvenesztendősi államigazgatástól is. Belenyugvás abba, hogy még egy olyan nagy, történelmi jelentőségű alkotásnak, mint a hármasszövetség, is elérkezik a vége, megértése az antoniusi igazságnak: »... mit ember tesz... a jó gyakorta sirba száll vele...«

Veszprémből kilovagolt az öreg király Szent-István falva fölé, a messzelátó dombra. De csak nézni, csak tanácsot adni, csak tapasztalatot ruházni át. A hadjárat vezetése Ferencz Ferdinánd trónörökös kezében van, az idea az övé, az ő gondolkodásának a szolgáltatásban van és fegyvercsörgéses előhangja az ő uralkodásának. Egészen kétségtelen, hogy a veszprémi hadgyakorlat jelentőségben messze föléje emelkedik husz

esztendő óta minden hadgyakorlatnak, politikai sulya még nagyobb, mint a pólai tengeri gyakorlatoké volt, amelyek után a király Ferencz Ferdinándot a haditengerészet főtengetnagya névezte ki. A már felderengő új korszak lángja a hajmáskéri ágyuvillogás és a jövő történetírója Veszprém nevét el nem kerülheti, amikor megírja majd az utánunk következő kor történetét.

És hogy ebben az árpádhangelatu ősvárosban, arra a korra emlékeztetőben, amikor a király mellett a kisebb király is osztozott már az ország dolgában, még teljesebb legyen a történelem mozdulásának megérezhetősége: Ferencz Ferdinánd mellett ott van, az oldala mellé beosztva, Károly Ferencz József főherceg is. A nagy trónörökös mellett a kisebbik trónörökös.

Ma még dragonyos főhadnagy csupán, — unokáinknak koronázott királya.

Paganel.

II.

Abblasen!

— szept. 18.

Igazában ebben a két bébetűs német szóban kulminál az egész hadgyakorlat. Azontul mindegy, akár Przemyslben, Innsbruckban vagy Veszprémben esik meg a vértelen háború, Klagenfurtban táborozik-e az osztrák-magyar hadsereg, vagy emitt nálunk a Bakony vidékén, ahol Patkó Pista, Sobri Jóska, Milfai még mindig népszerűbbek, mint az egész hadsereg General von nem tudom kicsodától le, egészen Infanterist Szabó Johannig. A Czuha völgye régeideje híres, ott itták a legjobb bort, a cigány vonója alatt jajgatott a legszebb magyar nőt, és ott öleltek legforróbban a lányok. Ennek az időnek az emlékét nem tudja elfelejtetni se a fellobozó város, se manőver, se a király, aki szintén eljött, hogy személyesen hallgassa a vaktöltények ropogását, melyek visszhangját Veszprém vármegye fellobozó pupos székhelye lelkesen viszonzta.

A nemzetek sorsa, fájdalom, nem a manővernél dől el, aminthogy Napoleon se Charonne sur Marne-nál tartotta meg világhódításának a főpróbáját.

Békében nem azt csinálják, amit az ész diktál, hanem a reglama, és ha a térképen úgy van kijelölve, hogy a hatodik hadtestnek kell előkerülnie, hát jaj a hetediknek, ha megelőzi!

Ezt ma már nemcsak a generálisok tudják és a császár minden katonája, hanem a civil is, aki hűségesen fellobozózza házát, diadalkaput emel és élteti a királyt, a mint gummikerekű kocsiján jön azon keresztül.

Igy volt Veszprémben is. Se katonai szaktekintélynek nem kell lenni, se írónak az ottani események feljegyzésére. Csak riporternak, akit megkerget a szállásadójától kezdve mindenki, akinek előadást tart az úri viseletből a kopott polgármester és akivel katona, főhadnagytól felfelé, szóba nem áll. Akinek még kell írnia, hogy az első magyar ember a király, magyarul tud a trónörökös, a csapatok pedig olyan csodálatosan kiképezettek, hogy nincs igaza se az angol királynak, se a németek császáriának, ha nyugodtan tölti éjszakáit.

Az igazság pedig az, hogy az egész armádia: király, főherceg, generális, tiszte, közlegény az egész hadgyakorlatot egyetlen szó szerelmetes várakozása közben csinálja végig, mely ott cseng mindig mindenkinek a fülében, és ha felhangzik nyomában a horpadt trombita, hát különbül szól minden szimfóniánál.

— Abblasen! — ez az a varázslatos nyolcz betű egymás mellé rakva, melyre Haydn a legszebb zenét komponálta.

Még egy udvari ebéd, a király utazik vissza, a trónörökös utazik vissza, a főhercegek, generálisok, mind-mind utaznak vissza és amint elhelyezkednek az udvari különvonatban, amugy befelé örvendenek, ezt suttogva egymásnak:

— Gott sei Dank!

Mert hát ezek a legnagyobb és nagy urak se tudják a szenzációt a hadgyakorlatok egész tartamára ébren tartani. Az első nap megérkezik Veszprémbe egy vörös stráfos nadrágu főtiszt és megcsodálja mindenki és tiszteletteljesen üdvözik. A trónörökös is megcsodálják és meg is éljenzik. Aztán jön a király. Reá nem is tekintenek úgy, mint emberre, hanem mint valami egészen különös teremtményre, akit Isten különös kegyé küldött közénk. Ahogy jár, ahogy körül néz, lélegzik, nem a rendes emberek mérlegelése szerint történik. Mert ő a király. Hogy ember is, meggyötört, hetvennyolcz éves öreg ur, aki többet szenvedett ebben a nyomoruságos életben, mint Veszprém vármegye egész hódoló diszfelvonulása, az nem számít. Keresik benne a rendkívülit, a csodálatosat, a megrendítőt, valamit, ami föléje helyezi mindennek és mindenkinek. És meg is találják. Ki ebben, ki abban. Szent igaz, hogy nagyszerűen van beállítva. Mögötte az udvari vonat, arany babérdiszitással. Mellette egy csomó főherceg, jobbról, balról csupa generális, kegyelmes ur, előtte az egész hadsereg, több: a dunántúli hadgyakorlat. Nagyszerű kép, nagyszerű keret. És mindenki így látja. Egyetlen egyszer történt az életben, hogy akadt valaki, aki az uralkodóját slaffrokban képzelte el. Lenbachnak hívták és Vilmos császárt festette meg. Nyomban kimondották rá, hogy bolond, a festményét pedig száműzték a császári palotából. Kilógatták valahol Lipcsében, intő például, hogy nem szabad alattvalónak uralkodóját elképzelnie.

Mi a királyt a legszebb keretben bámultuk. Ugy sietett, hogy nem is lett volna idő reflexiókat csinálni. Megjött a veszprémi pályaudvaron és ott időzött három perczig, — montre à la main, ahogy Párisban mondanák. A gyorsan működő mozgófényképezők is csak azt a jelenetet tudták lefotografálni, amikor, zur Erinnerung, egy kis ékszerdobozt adott át a polgármester leányának. Az a jelenet, amikor Paar gróf átadta a nagybetűs irást, melyről a király az egyes üdvözlésekre olvasott le köszönetet, nem lesz megörökítve.

A királyi kocsit gyors lépésben vitték a lippizaiak, minden hódoló csoportot egy szalutálás illetett. Hornig püspöknek se jut több egy gyors kézszoritásnál.

Amint a király megérkezett Veszprémbe és bevonult a püspöki rezidenciába, a manőverek érdekessége elérte a csúcspontját. Az újságírók a király megérkezése után hat percczel induló vonattal hazautaztak Pestre, nem

hagyva Veszprémbe csak azt a boldogot, aki hivatalos tudósítást kap a hadvezetőségtől és ennek sokszorosításáért az összes lapok számára, az udvar kosztját eheti. Nekünk három nappal előbb hangzott el tehát az Abblasen, mint a többieknek. Mi már láttuk a képet és láttuk a keretet. Többet is ennél. A lakosztályt, ahol a képet elhelyezik, — még többet, a király hálószobáját.

Sok utánjárás kellett hozzá, de sikerült. Személyileg beillenék újságírói leistungnak. Igazában semmi. Az egész lakosztályban a legérdekesebb a komornyik, aki utálja még a plajbászt is.

— Betolakodott a király lakásába? Lám, én itthon vagyok!

Aztán mosolyogva folytatja:

— Was h'ams davon? Akár egy szép asszony boudoirjába osont volna, amikor a szép asszony nincs otthon!

A veszprémiek megcsodálnak: micsoda nagy ember lehet, aki a király lakásán járt! A komornyik pedig nyomban kifüstöli az egész palotát...

Aztán a Korona-vendéglő előtt csoportosul a tömeg. Egy automobil áll előtte, a gazdája az emeleten lakik. Itt egyszerű huszártiszt, otthon a Vanderbilt Gladys férje.

A romantika kialudt fénye beragyogja a délczeg katonát. És míg a király, a trónörökös és a generálisok angol félvéreiken léptetnek az utcán, a veszprémiek már feléjük se fordulnak.

— Királynak, trónörökösnek, főhercegnek születik az ember, ez nem Kunst. De a Vanderbilt Gladys férjévé lenni kellett. Micsoda manőver!

Ez élénk és diadalmas konkurrencziát csinál a másikkal. Az egyetlen ember, aki Veszprémbe jökekedvü. Mások robotolnak, fáradnak, diszitenek, lobogóznak, tüzelnek, élesnek és felállanak, míg végre felhangzik a boldogító szó:

— Abblasen!

Szomory Emil.

A Szfinksz.

Nem tudom, miért és nem tudom, honnan,
Csak áll előttem s kérdez merőn,
Néz a szemembe s biztosan érzem,
Hogy jön a vég s hull szét az erőm.

Néz, néz, merőn néz, csontig, velőig,
Forróan, mint a számum szele,
Iszonyú nézés, dermesztő édes,
És nézem én is, hullok bele.

Bekúszik fagyott szememen által,
Vasként bennem jár tekintete,
S ott benn parancsol, ott benn dönt, oldoz,
Vérem, erőm hull, bomlik bele.

Hull, bomlik, rend, hit, akarat, isten —
Ajkamra izzó ajak tapad
S karmok szoritják szívem mind összébb,
Ó nagy Szfinksz, könnyem, nézd, kifakad.

Néz s merőn kérdez. Ajkam befagyva,
Hallja a fülem: jön, jön a vég,
Lépte már dobban mély ritmusokban,
Közelg: hidegen lebben a lég.

Felelnem kéne s békón az elmém,
Csak azt tudom, hogy nem én vagyok,
Aki a kérdést győzve megoldja.
Nagy mese, szép vagy, — s én meghalok.

Milliók tört csontja hever köröttem,
Mind forrók voltak s szerelmesek,
Csontjuk avarján pajkos szél dúdol.
Nagy Szfinksz, majd én is köztük leszek.

Találós meséd én sem oldom meg,
Te lész a végem, ne bánd te se,
Csókold az ajkam, vérezd a szívem,
Szakítsd a szívem. Szép, szép mese . . .

Bodor Aladár.

Magpie.

Irta: SYRION.

A déli verőfény nyugodtan, átlátszó, csillogó aranyburaként fekszik a kopott liget szürke-zöld lombjain. A kavicsos utakon alig egy-két ember jár; a nagyváros zaja megtompulva, láthatatlan tengerhullámok morajához hasonlóan rezeg a töredezett ákácok, foszló törzsű platánok között.

Egy utszéli padon, ölében ócska regénykötettel, egy leány ül és maga elé néz. Ruházata szegényes és izléstelen: fehér aljat visel, hozzá fekete hárászkendőt; a cipők sárgák, a kalap piros. Az öltözet egyes darabjai nem tartoznak össze, ellentmondanak egymásnak, de a leány karcsu termete, szép, határozott vállalai kiegyenlítik az ellentéteket s inkább különös, mint kellemetlen összbenyomást keltenek. Ami a részleteket illeti: a fej szépnek mondható, különösen a szemek, amelyekből közömbösségük és óvatosságuk daczára élénkség, okosság és öntudat sugárzik. A haj aranyszőke és széles fonatokban, ragyogó aranykoronaként borul a világos, hideg és tiszta homlokra.

A leány sütkérezik a napon. Néha lecsukja zöld szemét s ilyenkor arcza nyugodt, mint az árnyékban nyugvó hegyi tó tükre, majd újra fölveti selymes pilláit és kíváncsian néz az utra, nem közeledik-e valaki? Mikor a szeme nyitva van, az ábrázat megélnkül, színesség, érzékenynyé lesz, az apró száj körül daczos, gunyos vonás huzódik, a finom orrczimpák kitégülnak, a sápadt, puha arcbőrön könnyü rezgés cikázik végig.

A leányt Magpie-nak hívják, így keresztelte el — nyilván tarka öltözetére czélozva — valamelyik festő, akinek egy ideig a modellje volt. Magpie komoly foglalkozását nem tudja senki, még rejtélyesebb, hogy a leány miből él. Néha odaáll aktnak, majd beszélődik showgirlnek valamelyik színházba, de két-három nap mulva megunja a mesterséget, kerekét old és újra kiül a ligeti padra regényt olvasni, a napon sütkérezni. Rosszat róla senki se tud; jót sem. Akik ösmerik, azt beszélnek, hogy egyszer egy fiatal ügyvéd leugrott miatta

a Margit-hidról, mások azt mondják, hogy megközelíthetetlen, és tiszta, mint az arany.

Magpie mindezzel nem törődik, aminthogy egyáltalán nem vesz tudomást az emberekről. Többnyire egyedül bolyong, az alkalmatlan urakat udvariasan, mosolyogva háritja el magától és ha valamelyikkel mégis szóba áll, oly unalmas és kedvetlen, hogy a férfiak mihamar elszöknek mellőle. Az igényei igen szerények; ebédje egy csésze kávé, vacsorája egy pohár tej, azt is csak félig iszsza meg. Egyetlen szenvedélye a cigaretta; ha pénze van, mindjárt azt vesz rajta és mohón, mély lélekzettel szívja magába a gyilkos füstöt.

Amióta világ a világ, Magpie-nak minden anyai ösét a férfiak rontották meg és forgatták ki. Tizennyolcz éves korukban a Magpie-k elbuktak, maguk se tudták, hogy, maguk se tudták, miért; ragyogó szenvedélylyel, vidáman, mosolyogva adták oda magukat az első jöttmentnek, s aztán gyorsan elhervadtak és a Dunában vagy a kórházban haltak meg, szegényen, senkitől meg nem siratva. Volt köztük olyan, akinek hivatalnokot vetett a sors az utjába, a másik beérte egy kocsis- vagy mesteremberrel, csak szép és délczeg férfi lett légyen. Sorsukat, mint egy elháríthatatlan átkot, mind komolyan és zugolódás nélkül viselték el, nevükhöz se botrány, se vér nem tapadt.

Magpie érzékeny lelkén önkéntelenül végigrezegtek ösanyái szomorú történetei, ez tette a leányt óvatossá és félénkké. A férfit ő is valami titokzatos, ellenállhatatlan erőnek képzelte; ha egy szép, derék embert látott, megijedt és elsápadt, de aztán az esze győzött, amely hidegen rajzolta le eléje azt a sok szenvedést és megpróbáltatást, amely a szerelemmel jár. Ilyenkor gyűlölte a férfiakat, gyűlölte azokat a szép, elporladt halottakat, akik megrontották az anyját, a nagyanyját, az ösanyját és a keze ökolbe szorult. Ó! ő nem fog így jární, ő okosabb, könyörtelenebb, kegyetlenebb lesz és meg fogja boszulni magát a multon. Az a férfi, akit ő választ, gazdag legyen, ha mindjárt csunya és förtelmes is, gazdag, mert a kincsei pozdorjaként fognak szétrepülni, az aranyai keservesen fogják megfizetni a Magpie-k minden elmúlt szenvedését, ostobaságát, dőre olcsóságát.

*

Déli harangszókor a liget fenyői alatt egy körszakállas, őszbecsavarodó uriember szokott sétálgatni. Puha hintó hozza a Stefánia-ut széléig, itt az igazgató ur — a híres angol-magyar bank direktora — leszáll és hátán összekulcsolt kézzel, elgondolkodva ballag a fák között. A séta egy óra hosszat tart, akkor a hintó előáll és visszaröpíti a városba gazdáját.

Járkálás közben az igazgató gyakran elmegy Magpie előtt, aki gyűlölködve, összevont szemöldökkel néz rá, mint a farkaskölyök évszázados ellenségére, a kutyára. A férfi mosolyogva türi a sajtáságos pillantást és nyugodtan vizsgálgatja a leányt, akit érdekesnek és csinosnak talál.

— Miért haragszik tulajdonképpen reám? — kérdezi egyszer a direktor, megállva Magpie előtt.

A leány összehuzza magát hárászkendőjében, aztán hidegen és nyugodtan felél.

— Nem haragszom . . . miért is haragudnám?

A férfi elnézi Magpie határozott, daczos arczélét, finoman rezgő vonásait és zöld szemét, amely mintha foszforeszkálna.

— Nincs ellenére, — kérdezi aztán — ha néha megszólítom és megkérdezem, hogy van? Esetleg . . . szolgálatára lehetek talán valamivel?

Magpie mosolyog. Mig az arcza csupa derü, csupa napfény, a lelkében rózséláncként, szilajon, hirtelen csap fel az érzés, hogy ezt a gazdag embert hatalmába kerítse, lebéklyózza és az aranyait szerterugja. A férfi mindebből nem vesz észre semmit, csak a mosolygó szemeket és a szép, világos, okos homlokot látja.

— Érdekes leány — mondja aztán magában, mikor már a hintón ül és gyorsan vágat be hivatalába.

*

A kopott fák között egymás oldalán sétál a deresedő haju férfi és a tarka Magpie. A leány, mintha megnőtt, megszépült volna, fekete hárászkendője szárnyként lobog, a szeme titokzatos fényben csillog, a nagyon boldog vagy nagyon szerencsétlen emberek tekintetéhez hasonlóan. A férfi csodálkozással nézi a leány arczát, amelynek határozott és mégis sokszegletű vonásai finoman, mint a havas tájon álló fenyőfa lombja, rajzolódnak a zöldes háttérre.

— Magpie, — szól az igazgató — volna-e kedved velem Délre utazni és pálmafák alatt sétálni?

— Délre? — kérdi mosolyogva a leány, mialatt a lelkében gyűlölködő, hideg hangulatok kavarnak és a szive nyugtalanul, idegesen ver. — Nem. Jobb szeretem a fenyveseket és az akácokat; azok nem hazudnak és nem ígérek elérhetetlen álmokat, mint a pálmák.

A férfi egy ideig hallgat, aztán így szól:

— Nekem el kell utaznom, Magpie. Az orvosok kívánják. Az életben sokat dolgoztam, ifjúkoromban sokat küzdtem. Az idegeim szerterongyolódtak. Te nevensz; azt hiszed, hogy a gazdag embernek csak divat betegnek lennie. Mindjárt be fogom neked bizonyítani az ellenkezőjét.

Tisztásra értek, amelyen a gyerekek vasárnaponként lapdát játszanak. A kopott gyöp lehajolva simul a homokos földre, a kör alakú térségen nincs se fa, se bokor. A direktor egyszerre elbocsájtja a leány karját és nekiindul a tisztásnak. Alig megy pár lépést, a mozdulatai hirtelen bizonytalanok lesznek s aztán az igazgató, a szép, derék ember elvágódik, mint a lelőtt nyul.

A leány ijedten szalad udvarlójához, aki bágyadtan, halálsápadtan hever a földön. Egy ideig a direktor nem mozdul, majd megrázkódik, kinyitja szemét és fáradtan, szomorúan néz a mellette térdelő Magpie-ra.

— Köszönöm — suttogja lassan feltápáskodva. — Köszönöm... Ugyebár most már elhiszed, hogy beteg és nyomorult vagyok. Tudod-e mi az, ami földhöz vágott?... A legrettenetesebb szenvedés, az idegek legkegyetlenebb játéka: a tériszony. Én, az erős ember, a vasakaratu ember nem tudok végigmenni szédülés nélkül egy husz négyzetméteres térségen. Meg tudok birkózni az étellel, könyörtelenül tudok legázolni özvegyeket, árvákat, el tudtam érni az elérhetlent, de irtózom, félek, reszketek a semmitől. Ha leszáll az éj és körülöttem csak feketeség, üres feketeség honol, a szemem szikrázni kezd, minden porczikám remeg és félőületben ugrom ki az ágyból világosságot gyujtani, mert, úgy érzem, megöl a semmi, a kiszámíthatatlan, a megfoghatatlan, a megérthetetlen semmi! Ilyenkör úgy rémlik, mintha feneketlen mélység, tátongó örvény fölött járnék, halántékomat verejték lepi el és a szivembe rettenetes szomorúság, kétségbeejtő fájdalom költözik.

A leány sápadtan nézi a kemény, derék ember vergődését. Ó, milyen kicsiny, mily végtelenül apró és mily nyomorult! Ha egy szellő támadna, ellökné, elvinné a végtelenségbe, az üres, fekete semmibe! A

teste görnyedt, a mozdulatai fáradtak és két tompa-fényű, öregnézésű szeme komoran, ólomgolyóhoz hasonlóan forog a szemüregben. Milyen kísérteties ez a szempár, mily megtörött, mily szenvedő és mégis mily háladatos csillogó, milyen alázatos. A kincsek, az aranyak, az élet pompája, fénye egyszerre messze elmarad oldala mellől s a fenyvesek közt egy szegény, beteg, szenvedő ember áll, aki boldog, hogy valaki mellette maradt szerencsétlenségében és gyöngéd kézzel simítja le homlokáról a halálos verejtéket.

— Menjünk innét — szól halkán Magpie és hárászkendőjét ráborítja a didergő emberre. — Menjünk és ne térjünk soha többé vissza erre a helyre.

Az igazgató lassan kiegyenesedik. Pár percz mulva vasakarattal legyőzi gyengeségét és komoran, lassan halad a tarka lány mellett.

— Magpie — mondja és fáradt tekintetét kísérőjére veti. — Magpie, még mindig gyűlölsz?

A leány nem felel. Karcsu teste remegni kezd, szemének titokzatos, gonosz fénye kialszik és arczán gyöngye sápadtság ömlik el.

— Magpie — mondja a férfi újra.

A leány csöndesen, macskaléptekkel halad a férfi oldalán és nem válaszol.

*

És mint az anyja, a nagyanyja, az ősanja, Magpie is elbukott, könnyen, gondolkodás nélkül, ostobán, csöndesen adva meg magát a névtelen átoknak. Elment Délre, cziprán, selyembe, aranyba öltözve tért vissza és hálásan, engedelmesen nézett fel a férfirre, aki elrabolta ifjuságát, nyugalmát, életét. Egy esztendeig jártak együtt, aztán az igazgató hirtelen megházasodott és bucsut mondott Magpie-nak.

Pár napig nem látta senki a leányt, azután újra feltűnt alakja a kopott ligetben. Magpie ismét a padon ült, tovább olvasta az ócska regényt és újra fölvetta a hárászkendőt. A vállalai kissé megroppantak, gazdag haja eltakarta borus homlokát, a tekintete csöndesen, nyugodtan járt végig a poros bokrokon, a foszladozó fákon, szája körül fáradt vonás húzódott el. Senkinek sem panaszkodott, senkinek sem alkalmatlankodott bánatával, csak mély lélekzettel szivta a cigarettákat és komolyan, zugalódás nélkül viselte sorsát.

Egyszer találkozott még az életben a férfival, amint ez a felesége oldalán kocsizott végig a ligetben. Akkor Magpie odaállt az ut szélére és kihívóan, gunyosan mosolygott az igazgatóra, aki röstelkedve fordította el a fejét a másik oldalra.

Másnap egy öregebb, megfontolt arczu hivatalnok kereste fel a leányt és nagyobb összeget ígért neki, ha elmegy a fővárosból és nem hozza többé kellemetlen helyzetbe az igazgató urat.

— Jól van, — felelte Magpie — el fogok menni és nem csinállok botrányt.

Többé senki se látta Budapesten a leányt. Ama kevesen, akik valamelyest érdeklődtek iránta, két részletet beszéltek élete további folyamatáról. Az egyik párt szerint Magpie a Dunának ment s a hárászkendőt a vasuti hid karfáján találták volna meg, a másik csoport azonban azt vitatta, hogy a leány külföldre költözött, selyembe, biborba öltözött és komolyan, hidegen, udvariasan fosztogatta ki a közelébe vetődött idegeneket. Ki tudja, melyik pártnak volt igaza? A tény az, hogy Magpie elpusztult s a világnak egészen mindegy lehet, hogy a tarka leány becsületes vagy becstelen, vagyis ostoba vagy okos módon foszlott szerte a semmiségben.

Itthon Eldorádóban.

Fehér a hold, de gyászba borult
A Berek-erdőn minden ut —
Térdig járok az őszi ködben:
Keresek egy falut.

Hol volt, hol nem volt... zúg az erdő,
Czikázik, hull a holdsugár,
Messzi fák közül idevillog
A körösszegi vár.

Mérföldet lépek egy lépéssel,
Esztenők során hágak át,
Hej, Berek-erdő, visszajöttem,
Itt jár egy vén diák!

Gázolok a nagy feledésbe,
Sarkam alatt sir, nyög a gyepe:
Hej, Berek-erdő, vadon erdő,
Egy falut keresek!

Itt voltam elátkozott herczeg,
Itt háltam a vad muharon,
Tizenöt évet itt aludtam
Csipkés ravatalon.

Ázva-nótázva nőtem itt fel,
Most fáradt, fakó ur vagyok,
Elvesztettem a Berek-erdőt,
Az eget és napot...

Hej, őszi szellő, őszi szántás!
Hol itt a járás, hol az ut?
Tizenöt évet át aludtam —
Keresek egy falut.

Emőd Tamás.

Krónika II.

Az elvetemült.

— szept. 18.

Kragujevicset, akit most három ország rendőrsége faggat s akinek csak egy bőre van lenyuzandó annyi sok bűnért, melynek külön-külön egy bőre kijárna, sohasem néztem volna rablógyilkosnak és sohasem becsületes embernek. A Belváros utczáin sokszor kiritt a tömegeből s elegáncziája csak úgy ordította: előkelő idegen vagyok ezen az emberen. S büszke tartása mellett az erős nézés előtt lehanyatlott gyáva szeme, mely a tovasuhanó varrólányokra vérlázító szemtelenséggel tudott rátapadni. Az igazi elegáncia ellenben mindig lesujtotta. Tisztességes uri hölgyre, ha toilette-je rendben volt s meglátszott rajta a jémód, csak úgy lopva, minekutána az illető már tul volt rajta, mert rápislantani.

Az én saját külön tudósításom ez, melyet utczai lödörgéseimből merittem. Mesterségem ez, s ha a rendőrségnak adatokra van szüksége el nem fogott tolvajokról, sikkasztókról, szóval: becsületes emberekről, akiket az utcán látni lehet, forduljon bizalommal hozzám.

Az emberek éppen olyanok, mint az ártatlan állatok: a mivoltukkal nem tudnak hazudni, csak tetteikkel és szavaikkal. Ahogy az emberek végigmennék az utcán, a maguktartásáról épp úgy meg lehet őket ismerni, mint a fogoly madarat a szárnya berregéséről. És rejtett titkok, titkos tragédiák egészen őszintén sétálnak a Kossuth Lajos-utczában s azt hiszik, jól el vannak rejtve, mivel az arcz mosolyog. Általában még nem tudják, de én már tudom, hogy nemcsak az arcznak van kifejezése, hanem az egész testnek. De csak az arcz kifejezéséből tudunk olvasni, a testéből még nem. Jön idő, mikor ez a tudomány is mindennapos lesz és akkor én mehetek flótázni.

Kragujevicset most az elvetemültség netovábbjával tüntetik fel a viselt dolgai. Én tudom, hogy nem az. Ebből a szerencsétlenből ugyanazzal a lélekkel szént lehetett volna, tisztos, szegény családapa, becsületes sáfárja a más vagyonának s ha kell, hű szolgája az ő urának. Hogy gyilkos lett, hogy agyafurtul lopott, rabolt és hazudott, igazán nem rajta mult. Ez mind történt vele, ő maga nem tett semmit.

A krimináliák pszichológusai vétenek a tudományuk és a rendeltetésük ellen, mikor a gyilkosságot egyoldalú cselekedetnek tekintik, melynek a meggyilkolt csak médiuma és áldozata. Nekem erre nézve nincs sem matériám, sem tapasztalatom. Sem én nem gyilkoltam még, sem engem még nem öltek meg. De köszöntem embereknek az utcán, már adtam gyufátlan uraknak tüzet, már udvaroltam szép asszonynak s gorombászkodtam már pinczérekkel. Sőt kártyáztam, nótáztam és párbajoztam is, szóval: már cselekedtem egyet-mást, amikor nem voltam magamban s tapasztaltam, hogy a soknemű cselekedet voltaképpen mind egyfajta s az ember szivargyújtásnál sem mozgósít kisebbfajta akaratot, mint például egy vágás parirozásánál vagy egy másik beadásánál. S ebből következtetem, hogy a gyilkoláshoz sincs a gyilkosnak külön akarat, hanem azt is ama törvények szerint hajtja végre, melyek egyáltalán minden akarat végrehajtásánál érvényesülnek.

S most tessék számbavenni: egy szivaros emberrel megrakott kocsin valaki rá akar gyújtani s tüzet akar kérni. Ez ugyebár csupán tőle függ? Ezt ő elhatározta és senki sem tud róla, míg akaratát nem érvényesítette. A legtermészetesebb volna, ha a közvetlen szomszédjához fordulna: kérek egy kis tüzet. De nem ez történik. Szeme végigjár a tüztulajdonosokon és abban a pillanatban ezek mind megérik: ez az ember tüzet akar kérni. S ez az ember nem kér tüzet a közvetlen szomszédjától, hanem habozik, tétovázik s egyszerre csak lecsap valamelyikre, talán éppen a közvetlen szomszédjára is. S a habozás, a válogatás néhány pillanata alatt a többi mind állást foglal a csak megérett szándékkal szemben. Az egyik magában már megtagadta, a másik mogorván adná, a harmadik fél, hogy éppen hozzá fog fordulni, a negyedik pedig már készenlétbe helyezkedik. Mind némán és észrevehetetlenül, de biztos, hogy a tüzsóvárgó ahhoz fordul, aki már készenlétbe helyezkedett.

Ezzel a nevetséges példával akarom jelezni, hogy nincsenek egyoldalú cselekedetek s az, amit én a másikkal tenni akarok, ugyanabban a mértékben függ attól a másiktól, mint tőlem. S ebben a tényben találok magyarázatát sok magyarázhatatlan emberi cselekedetnek. Hogy adhatta magát oda az a megközelíthetetlen nő ennek a szerecsennek? Hogy vetemedett az a többszörös derék családapa arra, hogy összeálljon egy chansonette-tel? Miért gyilkolt az a betörő állati kegyetlenséggel, mikor erre semmi szükség nem volt? Miért volt olyan gyáva, hogy életben hagyta azt az egyet, aki vesztét okozta, holott már nem számított nála, vajjon egy élettel több vagy kevesebb szárad a lelkén? Miért érzem, hogy egyetlen szónak a kimondása eldönti életem sorát s akarom ezt a szót kimondani s nem bírom, máskor meg nem akarok valamit kimondani és kimondom? Nincs ember, aki ilyen helyzetben még nem lett volna s még csak azt az egyet kell elismernie, hogy a büntettekhez nem kell külön akaratkonstrukció, hanem az ember mivolta minden körülmények között egy és ugyanaz, hogy felismerjük: a gyilkos épp annyira függ az áldozatától, mint az áldozat ötöle.

Hogy futotta meg pályáját Kragujevics, a becsületés diák, hónaposszobától, kitűnő alapvizsgáitól, a homoszexuális kitartottságon át a berlini gyilkosságig? Nem egyedül, nem a maga koncepciója, nem a saját akarata szerint. Ez az ember, viselkedése után, csupa elvetemült raffináltság, de én láttam rajta, hogy olyan ember, aki a helyzetekkel szemben semmi önállóságot kifejtteni nem tud. Szegény diák volt, a szegény diáknak szorgalmasnak kell lennie: hát volt szorgalmas. Találkozott egy ember, aki beteg hajlamainak megszerezni akarta: hát megszerezte magát. Ebben a piszkos helyzetben nagyon elővigyázatosnak kell lenni, hogy a valóság ki ne süljön: hát volt nagyon elővigyázatos. Aki megszokta az uri életet, annak rossz visszasülyedni a szegénységbe: tehát nem akart visszasülyedni a szegénységbe. A rendes pénzforrások bedugultak és visszasülyedni nem szabad: tehát elő a rendkívüli pénzforrásokkal. Milyenek ezek: hazugságok, csalások, zsarolások, betörések és gyilkolások. Ezt mind megcselekedte szinte parancsszóra, a közvélemény nyomása alatt, mely eltiltotta attól, hogy az igazságot ne rejtse, a meglevő állapotot otthagyja, különben kívül az állapot igazi mivolta.

Természetes, hogy az egészen mindegy és nem segítene rajta az a megismerés sem, hogy ha a meggyilkolt berlini tejkereskedő másképp tartja magát, Kragujevics nem gyilkolhatta volna meg, sőt esetleg nem is akarta volna meggyilkolni. Nem is annak az embernek a sorsa érdekel engem, csak sejtem a nagy új megismerést, mely körül a Lombrosók sarlatánkodnak, a szociológusok dilettánskodnak, hogy minden emberi cselekedet sok akarat komplexumából kerül ki s irtózatosságot a többi helyett is. A puskaforos hordórról már tudjuk, hogy nem tűzveszélyesebb, mint ama szál

gyufa, mely felrobbantja s a gyufa sem ártatlanabb, mint a puskafor, ha ott gyujtják meg. Az emberi cselekedetéről ez még nem sült ki, de bizonyára ki fog sülni. S akkor a majdani Kragujevicsek fölött döntőbb lesz, hogy milyen magatartással sétáltak a Kossuth Lajos-utczában, mint az, hogy meggyilkolták-e a tejkereskedőt vagy sem?

Kóbor Tamás.

A számárbőr.

— Regény. —

(12)

Írta: HONORÉ BALZAC.

A keleti kényelemnek szinte már nem is férfias kedvelője voltam, szerelmes voltam az álmaimba, tombolt bennem az érzékiség és én mégis dolgoztam, szüntelenül csak dolgoztam, meg sem izeltem a párisi élet gyönyörűségeit. Nyalánk vagyok és szűken éltem. Vágytam járnunk, idegen országokat megismerni, tengeri utat tenni; még az is gyönyörűségemre szolgált volna, ha gyermekként kavicsot pattinthatok végig a vizen és mégis csak ültem, egyre ültem, tollal a kezemben. Szeretek diskurálni és nagy csöndben professzorok előadásait hallgattam a Bibliothèque-ben és a Muséumban. Ugy aludtam magányos, rozzant nyoszolyámon, mint valami szentbenedekrendi szerzetes, pedig álmaim álma volt a nő, a nő, akit becéztem és aki nem volt seholy. Szóval, kegyetlen ellentét, örökös hazugság volt az életem. Itéld meg hát az embereket!

Természetes ösztöneim néha életre keltek, mint az ellobbant csóva üszkei. Én, aki egyetlen nőhöz sem jutottam azokból, akiket megkivántam, én, a földhözragadt, a padlásszoba-lakó, akárhányszor a csalódásig úgy éreztem, hogy szebbnél-szebb teremtések özönlének körül. És nagyszerű fogattal vágattam végig Páris utcáin, puha vánkoston terpeszkedve. Belémérültem a vétkezésbe, mohón mentem neki minden tivornyának és megrészegültem éhomra, mint Szent Antal, mikor megkísértették. Szerencsére az álom véget vetett azután e sorvasztó látomásoknak és másnap, mikor a tudomány mosolyogva szólított ismét munkára, hűségesen odaadtam magamat neki.

Ugy képzelem, hogy még az erényesnek mondott asszonyokat is magával sodorja olykor a vágy és szenvedély ez örületes heve, mely akaratunk ellenére kél életre bennünk. Az efféle álmodozásnak is megvan a maga varázsa. Nem hasonló-e azokhoz az esti csevegésekhez, mikor tél idején, a kandalló mellett Kinába készülünk? De mivé lenne az erény e káprázások alatt, ha a gondolat áthágna minden akadályt?

XX.

Elvonultságom első tíz hónapja alatt azt a gyatra, magányos életet folytattam, amit az imént elibéd vázoltam. Kora reggel, suttyomban, magam mentem beszerezni az egész napra valót. Magam takarítottam, magam voltam az ur is, meg az inas is és szörnyű büszkén játszottam a diogenesdit. De idő múltán, hogy a fogadósné meg a lánya kifürkészték életem módját, szokásaimat, látták, hogy ki vagyok és megértették nagy nyomorúságomat, talán éppen azért, mert maguk is igen szerencsétlenek voltak, szinté elkerülhetetlen volt, hogy ne fejlődjek ki közöttünk valami.

Pauline, az a gyönyörű teremtés, kinek naiv, öntudatlan bája volt tulajdonképpen, ami odavonzott, többrendbeli szivességet tett nekem, amit lehetetlen volt visszautasítanom. Minden szerencsétlen egytestvér egyazon nyelvet beszél és valamennyi nagylelkű, mint ahogy azokhoz illik, akiknek semmijük sem lévén, csupán érzéseikkel lehetnek pazarok s idejükkal meg önmagukkal bőkezűek. Pauline észrevétlenül otthonossá lett nálam. Ki akart szolgálni s anyja nem ellenezte. Magát az anyát is megleptem egyszer, hogy a fehérneműmet foltozgatja. A jó asszony elpirult, mikor rajtakaptam irgalmas cselekedetén. Akaratom ellenére istápoljuk lévén, elfogadtam szivességeiket.

Ezt az érzést nem lehet másként megérteni, mint ha ismerjük a munkával járó lázát, a gondolatok zsarnokságát és azt az ösztönszerű iszonyatot, melylyel a gondolataiban élő ember az anyagi élet kérdései iránt viselkedik. Ellenállhattam-e annak a gyöngéd figyelemnek, melylyel Pauline, lábujjhegyen a szobámba lopakodva, helyembe hozta soványka ételmezt, mikor észrevette, hogy már hét-nyolcz órája nem ettem? Asszonyi gráciával és egy gyermek ártatlanságával mosolygott rám, jellel adván értésemre, hogy nem szükséges jelenlétét észrevennem. Áriel volt, aki szilfként surrant be tetőm alá, hogy ellásson a szükségességekkel.

Egyszer este megindító naivsággal beszélt el a történetét. Atyja kapitány volt a császári gárda lovásgránátosainál. A beresinai átkelés alkalmával elfogták a kozákok. Később, mikor Napoleon más foglyot ajánlott érte cserébe, az orosz hatóságok már hiába kutattak utána Szibériában. A többi fogoly tanúsága szerint megszökött, azzal a szándékkal, hogy Indiába menekül. Gaudin asszony, a fogadósné, ettől az időtől fogva hirt sem hallott róla többé. 1814 és 1815-ben bekövetkeztek a szerencsétlen idők; egyedül, minden támasz, minden segedelem nélkül elhatározta, hogy kis butorozott szállót tart, melynek jövedelméből magát is, leányát is föntarthatja. Még mindig remélte, hogy viszontlátja az urát. Legkeservesebben az esett neki, hogy nem adhat kellő nevelést Pauline-nak, az ő drága Pauline-jának, ki Borghese hercegnő keresztleánya volt és aki nem hazudtolta volna meg azt a szép jövőt, amelyet császári pártfogója jövendőt neki.

Mikor Gaudinné kiöntötte egyszer előttem a zive keserűségét és fájdalmasan kitörve azt mondta: »Mily örömet adnám oda azt a rongyos darab papírost, mely Gaudint a császár kegyelméből báróvá tette, meg ráadásul a Witschnauról szóló adománylevelet is, ha megérném, hogy Pauline a saint-denis-i nevelőintézetbe kerül!« — egyszerre átfutott rajtam valami és elgondoltam, hogy mivel sem hálálhatnám meg jobban e két nő jóságos gondját, mintha följánlom Pauline nevelésének kiegészítését. Az az őszinte öröm, melylyel ajánlatomat fogadták, szinte egy volt azzal a naivsággal, mely nekem sugallotta. Így jutottam pihenőórákhoz. A kicsikének pompás felfogása volt, rendkívül könnyen tanult, úgy hogy a zongorában csakhamar elhagyta mesterét. Megszokta, hogy hangosan gondolkozzék mellettem s ez őszinte megnyilatkozásokban úgy bomlott ki előttem annak a kis szivnek minden szeretetreméltósága, mint fészékkehelyből virág a verőfényben. Bársonyosan fekete, mosolygó szemét rám függesztve, odaadó figyelemmel, élvezettel hallgatta mondókáimat. Leczkéit lágy, fiúbemászó hangon zöngicsélt el s gyermekes öröm tükröződött arcán, valahányszor meg voltam vele elégedve. Anyja, ki egyre féltőbb gonddal óvta minden veszedelmektől a leányát, ki gyönyörűen fejlődve, minden reménységet beváltott, amit gyermekkori bájosságához fűzött, örömmel látta, hogy tanulás okából naphosszant elzárkózik.

Mivel zongorámnál egyébre nem találhatott nálam, annak gyakorlására használta föl távolléteimet.

Belépve, Pauline-t mindig szobámban találtam, a lehető legszerényebb öltözetben. De karcsu termete, bájos formái még a durva szövet redői alól is kitetszettek. Mint Hamupipókének, neki is piczinyke lába volt. Otromba cipőben. De mind ez a kincs, e szépséges leányka minden gazdagsága, ragyogása olyan volt előttem, mintha nem is lett volna. Állottam a magamnak tett fogadalmat, hogy Pauline-t hugomnak tekintem. Nem lett volna szívem visszaélni az anyja bizalmával. Ugy bámultam azt az édes teremtést, mint valami képet, mint valami meghalt kedves arczképét. Gyermekem volt. Szobor a szobámban. Uj Pygmalionként eleven, hamvas arczu, érző, beszélő szüzet akartam szoborrá varázsolni. Nagyön szigorú voltam hozzá, de mennél jobban éreztettem vele tanítómesteri hatalmammat, ő csak annál kedvesebb, annál alázatosabb volt velem szemben. Ha nemes érzések lelkesítettek is a magam megtartóztatásában, nem voltam hijján az ügyész érveinek sem. Fel sem tudom fogni, hogy csak a czégér legyen tiszta, s ne legyen az a gondolat is.

Megcsalni a nőt vagy csődöt mondani, mindenkor egyértelmű volt előttem. Szeretni leányt vagy elfogadni szerelmét, annyit jelent, hogy szerződést kötötünk vele, melynek minden pontjáért helyt kell állnunk. Szabadon hagyhatjuk faképnél a nőt, ki eladta magát nekünk, de nem a leányt, ki behódolt, mert annak fogalma sincsen, mekkora áldozatot hozott. Feleségül vehettem volna Pauline-t, hanem az örütség lett volna. Egyértelmű lett volna azzal, hogy azt a szüzi, gyöngéd lelket kárhozatba döntöm. Szegénységem egyre csak a maga egoista nyelvét beszélt, s vaskezét mindig ez áldott teremtés közé és közém terjesztette. Szégyenszemre még azt sem átalom bevallani, hogy elképzelni sem tudok szerelmet a nyomoruságban. Lehet, hogy ez afféle erkölcsi romlottság, amit az emberiség ama kórságának köszönhetek, amit civilizációnak nevezünk. De bizonyos, hogy nincs az a káprázatos Heléna, nincs az a homéri Galatea, ki csak a legcsekélyebb hatással is lehetne éržeimre, ha — csatakos. Ah, éljen a selymes, kasmiros szerelem, a fényűzés csodáitól övezett, mely oly csodálatosan széppé tudja tenni, hiszen ő maga sem egyéb talán fényűzésnél! Jól esik, ha vágyam tüzeiben kényemre marczangolhatom a pompás toilette-et, virágát szaggathatom, s feldulhatom az illatos fejdísz elegáns formáit. Az égő szempárt is fantasztikusabban búbajosnak találok, ha perzselő tekintetével fátyol mögül villan elő, mint a láng az ágyu füstgomolyagából. Az én szerelmemnek selyemhágcsó kell, s csendes téli éjszakán kívánczok föl rajta.

Micsoda gyönyörűség hóval borítottan, illatban uszó, himes selyemmel kárpitozott szobába lépni és ott találni az asszonyt, ki szintén havat ráz magáról, mert mi egyébrek is nevezhetnénk azt a lenge mousseline-fátyolt, amelyen úgy tetszik át alakja, mint angyalé a báránnyelhen keresztül, amelyből éppen kilép! És az is kell nekem, hogy boldogságom aggodalmas, biztonságom kockázatos legyen. Meg kell látnom azt az asszonyt, azt a ragyogó, a világ forgatagában élő, de erényes, hódolattal övezett, csipkébe öltözött, gyémántokkal tündöklő asszonyt, aki él és uralkodik oly magasságban, oly hozzáférhetetlenül, hogy senki sem meri még csak szóval is illetni. És udvarának közepette vessen egy pillantást titkon felém. Olyan pillantást, mely ráczáfol e hókuszpókuszra, olyan pillantást, melylyel fölládozza nekem a világot és az embereket.

Százsor is megesett velem az a bolondéria, hogy beleszerettem valami szöke árnyalatba, bársonyba, finom

batisztba, a fodrász mesterművébe, karos gyertyatartókba, hintóba, cimbe, festő pingálta vagy ötvös zománczozta czimerbe, szóval egész sereg olyan külsőségbe, mely legkevésbé asszonyi az asszonyban. Kikaczagtam magam, észre tértem, mind hiábavalóság. Az arisztokrata hölgy elragad mosolyával, megkülönböztetett magaviseletével és méltóságos önérzetével. Mikor korlátot emel maga és a világ közé, hiúságotat legyezi, ami már félig szerelem. Ha mindenki irigyel érte, boldogságotat tökéletesebbnek érzem. A kedvesem mintha jobb volna hozzám, hogyha mitsem tesz úgy, mint más asszony; nem úgy jár, nem úgy él, mint ők, olyan köpenybe burkolózik, aminőt azok nem ölthetnek magukra, s még az illatszere is más, egészen más. Mennél fölebb emelkedik a föld sarán, még abban is, ami földi a szerelemben van, annál gyönyörösebb lesz a szememben. Ezer szerencse, hogy husz esztendeje nincsen már királynénk, különben menthetlenül belészerettem volna! Hogy hercegnői modora lehessen valakinek, mindenestre gazdagnak kell lennie. Mi volt Pauline az én romantikus álmodozásaimban? Adhatott-e nekem olyan éjszakákat, melyek életemre mennek, szerelmet, amely őt és fölzaklatja minden emberi képességeimet? A mi fajtánk nem hal meg a szegény leányok miatt, akik megestek! Sohasem tudtam kiölni szivemből ez érzéseket, e költői álomlátásokat. En a lehetőséggel határos szerelemre születtem, s a véletlen úgy akarta, hogy óhajtasomon túl részcsüljek benne. Hányszor huztam selyemczipellőt Pauline apró lábacsckájára, hányszor öveztem sudár, karcsu derekát áttetsző szövetekkel, s vettem lenge fátyolt a kebelére, mikor végigtapodtam vele a palotája szőnyegén és elegáns fogatához vezettem! Imádtam volna így! Büszkeséggel ruháztam föl, ami nem volt meg benne, megfosztottam erényeitől, természetes bájától, üde hamvától, ártatlan mosolyától, hogy elmeríthessem a mi bűneink Styxében, hogy kérget huzzak a szivére, hogy vétkeinkkel kendőzzem, hogy szalónjaink fantasztikus bábujává, afféle sápadt asszonynya tegyem, aki reggel pihen le, hogy este, a gyertyafényes hajnalban szülessen ujjá. Pauline csupa érzés, csupa melegség volt; én azt akartam, hogy kimért és hideg legyen. A visszaemlékezés később olyannak mutatta Pauline-t, mint aminőnek gyermekkorunk képeit szokta mutatni. Nem egyszer méláztam el, e gyönyörűséges pillanatokra visszagondolva. És viszontláttam azt az imádni való teremést gondolatban, amint asztalom mellett varrogat, csöndesen, hallgatagon, beszédemre figyelve, alig-alig megvilágítva azzal a vékonyka sugárral, mely a padlásablakon beszűrődött, s halvány ezüstös csikokat szőtt fekete hajába. És hallottam üde kaczagását vagy tisztán csengő hangját, amint könnyedén folyik ajkáról a magakomponálta kantiléna. A muzsika mindenkor magával ragadta, s olyankor csodálatosan hasonlított ahhoz a nemesen szép fejhez, melylyel Carlo Dolci Itáliát akarta ábrázolni. Életem szertelenségeiből úgy vetődik föl emlékezetemben e leány, mint valami szentkép. De hagyjuk sorsára ezt a szegény gyermeket! Bármennyire szerencsétlen legyen is, bizonyos, hogy rettentő veszedelemtől óvtam meg, mikor megállottam, hogy magammal ne hurczoljam a pokolba.

XXI.

Egészen a mult télig életem az a békés, tanulással töltött élet volt, amiről már megkisérlettem némi halvány képet nyújtani. 1829 december havának első napjaiban Rastignac-kal akadtam össze, ki nyomorúságos állapotom és ugyancsak kifogásolható öltözékem

ellenére is karon fogott, s jó czimborára valló érdeklődéssel kérdezősködött helyzetem felől. Magaviselete jól esett és lépre menve, beszámoltam neki röviden életem folyásáról és reményeimről. Kaczajra fakadt. Bánásmódjával nem voltam tisztában; nem tudtam, hogy a zseniális embert vagy a bolondot illeti-e bennem. Hetyke hangja, a világban való jártassága, s jó módja, mit élelmességének köszönhetett, ellenállhatatlan hatással volt reám. Rastignac meghalott szépen a kórházban, ismeretlenül, mint senkifiat, kikísérte még a koporsómat is és bevetette a szegények gödrébe. Beszél a sarlatánizmusról. Azzal a pompás vervevel, ami őt oly elragadóvá teszi, egyre bizonygatta, hogy minden zseniális ember sarlatán. Kijelentette, hogy nincsen ép eszem és halálos bünt követek el, ha ott maradok Cordiers-utcai magányomban. Szerinte járnom-kelnem kell a világban, hozzászoktatnom az embereket nevem emlegetéséhez, kivedlenem az egyszerű monsieur bőrből, nagylábon élnem, szerepelnem.

— Az ostobák — mondotta — agyafurtságnak nevezik ezt a mesterséget; az erkölcsbirák tékozló életnek. De ne hallgassunk az emberekre, vizsgáljuk az eredményeket. Te dolgozol, mi? Semmire sem jutsz vele. Én mindenhez konyitok, de semmi jóra nem vagyok való; azonkívül még lusta is vagyok, mint a kutya és mégis el fogok érni mindent. Én mindenüvé befurakodom, utat csinálnak nekem, agyba-főbe magasztalom magam, elhiszik; adósságot csinálók, kifizetik. A tékozlás, édesem, politikai fogás. Nem egyszer pusztá spekuláció, mikor valaki azon buzgólkodik, hogy nyakára hágjon a vagyonának. Tökéjét élvezetekben, czimborákban, pártfogókban és ismerősökben helyezi el. Megkoczkáztat egy milliót a kereskedő? Husz esztendőn keresztül nem alszik, nem iszik, nem szórakozik, csak a millióján kotlik, hogy beszaladgálta érte egész Európát; azután belefárad, odaveti magát minden gonoszra, amit valaha ember kitalált és bekövetkezik a fölszámolás, mely, mint nem egyszer láttam, garas nélkül, nevétől megfosztva, magára hagyja. A tékozló pedig vigan éli világát és lovakat futtat. Ha netalán megesis vele, hogy mindene eluszik, az a kilátása mindenkor megmarad, hogy bedugják valami zsiros hivatalba, jól házasodik, a miniszteriumba kerül vagy megteszik attasénak valamelyik követségnél. Czimborái, jó neve megmaradnak, pénze mindig van. Aki ismeri a világ rugóit, hasznára él velük. Logikus ez a módszer, vagy én vagyok a tökkel ütött? Nem ez-e a morálja annak a komédiának, mely az életben mindennap lejátszódik?... Müvedet befejezted, — folytatta hosszú hallgatás után — nagy tehetség vagy. Most érkeztél meg az én kiindulási pontomra. Most kell hozzálatnod a sikered kivívásához, még pedig magadnak. Be kell jutnod a klikkekbe, azok közé, akik majd nevedet dobra verik. A magam részéről én is kiveszem részemet a dicsőségedből, mert én leszek az ékszerész, ki koronádba foglaltam a gyémántokat... Hogy bele is fogjunk iziben, légy itt holnap este. Be foglak mutatni valahol, ahol egész Páris megfordul. Értsd alatta a mi külön Párisunkat, a szép hölgyekét, a milliomosokét, a hírességeket, meg azokét, akik aranyházjukat, mint Szent János. Ha ez a népség fölkap valami könyvet, az a könyv divatossá lesz. Ha csak egyszerűen jó, ők zsenialitással ruházzák föl. Ha nem estél a fejed lágyára, édes fiam, szerencsét csinálsz az *Elmélet*-eddel, jobban belelátván a szerencse elméletébe. Holnap este meglátod Foedora grófnőt, a divatos szépséget.

— Nem hallottam még felőle...

— Te kaffer! — kaczagott szemembe Rastignac. — Foedorát nem ismered? Férjhezadó asszony, akinek

nyolczvanezer livres évi járadéka van. Szeretője nincsen. Afféle eleven női probléma, félig párisi orosz, félig orosz párisi. Minden romantikus termék nála lát napvilágot, amelyik nyilvánosságra nem kerül. Páris legszebb, legbájosabb asszonya! Nem is kaffer vagy, hanem házi barma valami kaffernek... Viszontlátásra, holnap!

Megpördült és a faképnél hagyott, anélkül, hogy választat bevárta volna. Annyira nem tudta elgondolni, hogy épeszü ember visszautasíthatná, hogy Foedorának bemutatassák. Hogyan lehetne megmagyarázni valamely név varázsát? Foedora!... Ez a név ugy üldözött, mint valami rossz gondolat, melylyel nem tudunk megalkudni. Egy hang megszólalt bennem: »El fogsz menni Foedorához«. És hiába próbáltam elhallgattatni, hiába kiáltottam vissza neki, hogy hazudik, minden okoskodásomat lerombolta azzal a névvel: Foedora.

De nem ez a név, nem ez a nő volt-e minden vágyaimnak szimbóluma, egész életem feladata? E névre fölmerült bennem a világ minden mesterkélt poézisa, elibém tündöklöttek az előkelő Páris ünnepei és minden hiváságos dolog csillogó máza. Az az asszony a szenvedély minden rejtélyével jelent meg előttem, amibe csak bele voltam háborodva. Talán nem is az a nő, nem is a neve ingerelt, hanem az a sok bűnös hajlam, mely most egyszerre mind fölágaskodott a lelkemben, hogy újra megkísértsen. Foedora grófnő, aki gazdag, akinek nincsen szeretője, aki ellenáll Páris kísértésének, nem megtestesülése-e reményeimnek, álmaimnak? Megalkottam magamnak a képét, gondolatban apróra kiszineztem és álmodtam róla. Egész éjszaka nem aludtam. Kedvesévé lettem, néhány óra alatt egész életet éltem át szerelemben és átadtam magam az égető, emésztő gyönyörűségnek. Másnap nem tudván elviselni a várakozás kínját, valami regényt szereztem a kölcsönkönyvtárból és azzal igyekeztem elterelni gondolataimat az óramutatóról.

Olvasás közben úgy hangzott vissza bennem Foedora neve, mint valami távoli kondulás, mely nem rezzent össze, csak halljuk. Szerencsémre meg volt még a frakkom, meg a fehér mellényem, elég tisztességes állapotban. Egész vagyonom alig volt több harmincz franknál. Az is száz sou-s darabokban szerte dobálva a fiókjaim lim-lomjai közé, hogy, ha netalán valamikor kísértetbe esném, kijózanítson az az idő, amit fölhasználásával töltök. Tüskés sövényt huztam magam és a pénzecsém közé. Öltözködés közben megindult a hajsza a papirok oceánjain keresztül. Gyéren akadt biz ott nagyon, s már ebből is elképzelheted, mekkora eret vágtam magamon a keztyüvel, meg a fiakkerrel. Egy hónapra való kenyere ment rá. Már az úgy van, hogy kedvünk töltésére könnyen gurul a tallér, csak akkor verjük a fogunkhoz, mikor valami hasznos vagy szükséges beszerzésről van szó. A táncosnő ölébe gondtalanul szórjuk az aranyat, de huzzuk-halasztjuk a fizetést, mikor a munkás tart elibénk számlát, melynek kifizetését éhező család várja. Hány ember visel százfrankos kabátot és hord gyémántos gombot a botján, aki huszonöt sou-ból megebédel! Mintha sohasem vásárolhatnánk meg eléggé drágán a hiúság élvezit!

Rastignac pontosan ott volt a találkozózn. Mosolygott átvedlésemen, s tréfálkozott fölötte. Utközben azonban jótanácsokat adott, miként viselkedjem a grófnővel szemben. Fukarnak, hiunak, bizalmatlannak mondta. De olyannak, aki pazar, igénytelen és nyilt-szívü is tud lenni.

— Te tudsz viszonyomról, — mondotta nekem — tehát azt is tudnod kell, mennyit vesztenék, ha másnak tenném a szépet. Azért bizvást hihetsz benne,

hogy Foedorát, mint nem érdekelt fél, hidegen, befolyástalanul ítélem meg. Szerencsédre gondoltam, mikor eszembe ötlött, hogy bemutatlak neki. Jól vigyázz minden szavadra, mert kegyetlenül jó emlékezőtehetsége van. Kétségbe tudna ejteni még egy diplomatát is, s mindig rajta érné a füllentésen. Köztünk legyen mondva, házasságát annak idején aligha ismerte el a czár, mert az orosz nagykövet elkaczagta magát, mikor fölemlítettem előtte. Ő maga nem fogadja, s csak úgy félvállról köszönti, ha a Bois-ban összetalálkoznak. Mindamellet de Sérizyné, de Nucingenné és de Restaudné társaságához tartozik. Franciaországban nem esik kifogás alá a neve. De Carigliano herczegné, a minden bonapartista klikkek lemegrozdásodottjából való *maréchale*, gyakran tölti vele a nyarat falusi birtokán. Tömerdek ifju mihaszna, többek között egy francia pair fia is fölajánlotta neki a nevét, cserébe vagyonaért. Udvariasan valamennyit kikosarazta. Lehet, hogy grófon alul nem is adja!... Nem vagy-e marquis? Rajta hát, előre, ha megtetszik neked!... Ezt nevezem én utbaigazításnak.

Ez a tréfálkozás gyanította velem, hogy Rastignac suttomban nevetve csigázza egyre följobb kíváncsiságomat. A hirtelen elfogott szenvedély tetőpontjára hágott bennem, mikor megállapodtunk a virágokkal ékesített peristilium előtt. Szivem hevesen dobogott, mikor fölhaladtunk a szőnyeggel borított széles lépcsőkön, hol minden szemenedett holmi angol kényelemre vallott. Nekipirultam, megtagadtam származásomat, érzéseimet, büszkeségemet, a butaságig nyárs-polgárrá lettem. De hiszen padlásszobából kerültem oda, három esztendei nyomoruság után, anélkül, hogy fölibe tudtam volna kerekedni az élet ügyes-bajos dolgainak összekuporgatott kincseimmel, azzal a roppant intellektuális tőkével, mely gazdaggá tehet mindannyiunkat abban a pillanatban, amelyben a hatalom az ölünkbe hull, anélkül, hogy bennünket összetörne, mert a tanulás eleve jól fölvertezt már a küzdelemre.

(Folytatása következik.)

Tünődés.

— Felicien Champsauré. —

Rájuk esteledett...

Roskadt már az ember.

Minden vagyona egy vedlett, vén számár volt,
Ő is, a számár is bárgyu hirben állott
S kísérgették egymást áldott türelemmel.

Kódorgó utjukban hátukon a házuk,
Rá se hederitnek, miből élnek holnap:
E fajta szegények nem válogatósak
S a szemükből ri ki együgyü jóságuk.

A teli hold feljön...

Ekkor az útszélen

Szórtlanul megállnak. Az éj magas sátra
Csillagfényvel borul a hangtalan tájra.

Nyájas gazda gyanánt jár a hold az égen.
Ki az úr odafönnt?... Bámulván a holdat,
Amit senkisé tud, azon gódkodnak.

Kún József.

Saison.

Mig a barnát ropogtatod...

— szept. 18.

Kávéházakban, vendéglőkben ott látom kifüggesztve a táblát, hogy a székesfőváros tanácsának rendeletéből ezentul a vendég elé csak annyi süteményt szabad tenni, amennyi az ő személyes étvágyának kielégítésére elég. Ezzel akarja a tanács elejét venni annak a régi, de becstelen szokásnak, hogy az emberek többé-kevésbé tiszta ujjakkal — a mai világban nehéz tudni, hogy kinek az ujja nem ragadós — megropogtassák a kifliket, zsömléket, kenyérszeleteket.

Es egy idő óta a kultúremler hallgatag gyönyörűségével tapasztalom, hogy a pinczér csak két-három süteményt rak elém, sok helyütt pedig azt is szalvétában hozza, ami még izletesebb. Ebből azt látom, hogy ami tegnap még lehetetlennek látszott, az magától, máról-holnapra, a szokásos »hozsánna!« és »vivmány!« kiáltások elmaradásával és a közönség zaklatása nélkül megvalósulhatott. A rendet, ami minden kultúrváros életföltétele, sokkal könnyebb megszokni, mint az ember hinné.

Némely jobb helyen már azt a nyugat-európai szokást is látom, hogy az ember elé a couvert-rel együtt odatesznek néhány fogpiszkáló-tollat, amely selyempapiros tűszöbe van beragasztva. Egyszer talán mégis vége szakad majd annak a régi, kedves szokásnak, hogy pálinkás pohárból vagy esernyő alaku sótartóból meghegyezett dárdanyelék merednek az emberre és kénytelen mindig valami ájulásszerű bizonytalansággal piszkálni a fogát, hogy hátha akadt valami rosszmájú imposztor vagy neveletlen naivusz, aki fogvájó dárdáját használat után szépen visszatette.

Aki azonban azt hiszi, hogy mindezzel már néhány századnyit rugtattunk előre, kissé csalódik. Még szép számmal akadnak kedves szokások, amik gyökeret vertek az emberekben és főkapitányi rendeletekkel sem lehet őket kiirtani. Mi nevetünk azon, amikor régi följegyzésekben azt olvassuk, hogy a magyar testőröknek, mikor még ujonczok voltak Mária Terézia udvarában, rendelettel tiltották meg, hogy udvari ebéden az asztalkendőbe törüljék meg a szájukat.

De mit szólunk ahhoz, amit a minap láttam, hogy egy kávéházban, amelynek a padlóját végre — ah, végre! — szépen felsurolták és babérfákkal ültették tele, a babérdöcske minden fájáról papirostábla lóg a következő kéréssel: »A tisztaság érdekében kérjük a közönséget, hogy a padló helyett a köpöcsészét használja«.

Fejezetet vagy akár könyvet írhatnék ezzel a címmel: »Só, paprika, cukor«. Az ember elé odateszik a sótartót és kitanulmányozzák a jellemét, a szokásait, a nevelését. Mert: 1. ha jól nevelt és izléses ember vagy, föltalálod magadat és a sóból a késéddel veszel, de csak addig, amíg nem használtad; 2. ha utóbb

kell a só, a pesti bon-ton még megengedi, hogy ételes késsel nyulj a sótartóba, föltéve, hogy nem volt a szádban; 3. de mivel nálunk az emberek nem félnek tőle, hogy megvágják vele a szájukat, a kést a fogaik közül egyenesen a sótartóba viszik és ehhez olyan ártatlan arcot csinálnak, mintha a kés még nem lett volna a szájukban: innen van az, hogy minden sótartó tele van tojássárgájával vagy egyéb ételmaradékkal; 4. a becsületes, jóhiszemű ember, akit még nem fertőzött meg a bacillus-teória átka, a hüvelykének és mutatoujjának segítségével veszi ki a sót. Ez legalább őszinteség és végre ez is ér valamit. Mégis nevetnem kell, há arra gondolok, hogy mindezt a sok problémát egy csapással meg lehetne szüntetni, ha a sótartó mellé odatennék egy piczi kanalat, uraim, csak egy piczi kanalat!

A cukrot a külföldön mindenütt cukortartóban adják a hozzávaló csiptetővel. Nálunk az ilyen »à la discrétion«-tálalást el sem lehet képzelni, mert mindig akadna néhány elszánt és furfangos ember, aki megbontva a társadalmi egyensúlyt, a cukortartó teljes tartalmával teletömné a zsebét és ebből fedezné háztartása szükségleteit. Nálunk kis porcelláncsészében adják a cukrot — bécsi szokás — és az embernek bele kell nyugodnia abba, hogy a csészének utközben nem történt semmi baja.

A »szalvéta« című fejezetről jobb nem beszélni, kivált ebéd előtt. Minden budapesti vendéglőben és kávéházban ott áll a prés, ahonnan a friss szalvéták kikerülnek. De ki áll jól, hogy bizonyos gyöngéd emberek, akik nem gyömszölték össze a szájkendőjüket, visszakapják-e azt a szalvétát, amelyet ők defloreáltak, vagy pedig egy más gyöngéd emberét, akinek alig használt kendője néhány ráfröccsöntött vízcseppel visszakerült a sajtóba, hogy ismét megkapja üde formáját?

Nem beszéllek azokról a vendéglőkről, hol az ember egyenesen gyűrött, ételfoltos szalvétát kap. És az ilyen helyek nem tartoznak a legutolsó firmák közé, sőt többnyire az a legenda járja róluk, hogy ott olcsón és jól lehet enni, ennél fogva a középosztály takarékosabb emberei szívesen fölkeresik őket.

Párisban is vannak ilyen kisember-vendéglők. Például a diáknegyed restaurant-jai. De ott már ősidők óta ismerik a »rond de serviette« fogalmát, vagyis azt a gyűrűt, amelybe a szalvétát be lehet dugni. Aki sürübben jár egy vendéglőbe, minden külön díj nélkül kap ilyen szalvétagyűrűt, amely számmal van megjelölve. Az ember behajtogatja a szalvétáját; a pinczér elteszi, ingyen megőrzi és a következő alkalommal csak a számjára kell hivatkoznia, hogy visszakapja a saját szalvétáját. Ha piszkos lesz, kér újat és nyugodt lehet, hogy olyat kap, amit mosása óta még nem használt senki. Hires emberek még késő öregségükben is érzékenyen gondolnak vissza »rond de serviette«-jük emlékére; sőt voltak, akik lutriba tették a számukat és ternőt csináltak.

A szivarok ropogtatása és a cigaretták fogdosása a trafikokban oly régi abuzus, hogy már a lassu kincs-

tár is tett egyet-mást ellene. Néhány év óta az állami cigarettákat kis csomagban is lehet kapni, tiz-tiz van egy »pakliban«. De a »hölgy« és a »sport« nevű cigaretták, vagyis épp a legkelendőbb áruk még mindig közfogdosásra vannak kitéve. Az állam sajátos finanszírozásával csak azokat a szivarkákat árusítja csomagban, amiket a közönség nem favorizál és talán így szeretné velük megkedveltetni.

A szivarok fogdosása és ropogtatása még mindig divik, sőt egyre jobban virul, mert az állam nemcsak hihetetlenül rossz dohánynyal, hanem nedves, fojtott sodrással is kedveskedik vevőinek. Az emberek, tehát óvatosságból előbb megfirtölik a szivarokat, hogy szelelnek-e, vagyis megropogtatják épp azt a végét, amit az ember pont a szájába vesz. Itt igazán helyén való volna a rendelet, hogy egy vevő elé csak annyi szivart szabad tenni, amennyire szüksége van.

Mindezek apró dolgok, apró bosszúságok. De amint megszüntetik őket és helyükbe rendesebb, okosabb szokások lépnek, a mindennapi élet néhány apró örömmel gazdagodik meg. Jól tudjuk, hogy az élet nagy örömmel meglehetősen fukarkodik, miért ne szereznünk magunknak apró örömeket? Miért ne szoknók meg a rendet, amelyből annyi jó háramlik millió emberre?

Nem is méltóztatnak elhinni, hogy az ilyen apró örömek, semmiségek mennyire fontosak, mennyi vonzó erő lappang bennük. A párisi miattuk nem tud Párisától soha végleg elszakadni, a londoni miattuk érzi magát jól otthon, még a bécsi ember is tele van szeretettel az ő »Wean«-ja iránt. Csak a pesti ember vágyik el és barangol busan a világon.

Reveur.

INNEN-ONNAN.

+ **A bank.** Egészen véletlenül találkoztak e héten Kornfeld és Tisza István az önálló bankról való nyilatkozásukban. S támadt e kettő körül tülekedés és fölszisszenés és magyarázták az egyiket és szapulták a másikat. Az önálló bank ma a politikai szent jelszó, nem annyira nézet, mint hit dolga. S ez a két nagy elme nem hitről, hanem véleményről beszélt s e vélemény ellenkezik a hittel. Hiábavaló! A józan ész, a logikai igazság tehetetlen, sőt fölösleges elem ott, ahol a tömegek vágya belekapcsolódik az aktuális politika érdekeibe.

* * *

> **Feldult utcák.** Mi, nem is olyan nagyon szerencsétlen Pesten nyaralók, hozzá vagyunk már szokva ahhoz, hogy amint a legutolsó fürdőre utazó ember kihuzza a lábát a fővárosból, tüstént megjelenik valahol a villamos sinek mentén egy bekötözött lábú ember, óvatosan körülnéz, pipára gyújt, aztán szintén kihuzza, de nem azt a bekötözött lábát, hanem az első követ Budapest hátából, az utcaburkolatból. Megjelennek a társai is és az utcza képe csakhamar olyan lesz, mint Párisé volt a juliusi forradalom idején: barrikád mellett barrikád. És egy nagyszakállu bácsi, valószínűen az idevágó ügyosztály vezetője, szintén megjelenik és mint valami új Montpensier Anna, mint valami modern »torlaszok királynője«, büszkén lépked kőhalomról homokbuczkára, lemeztelenített

villamos sin csontvázáról az épen hagyott utrész csipkés peremére. A nyárral megkezdődik a kövezetjavítás és ebbe már mindnyájan beletöröttünk. Hiszen valamikor csakugyan kell javítani az utcát és erre a legalkalmasabb időpont valóban a nyár, amikor megcsökkenik a forgalom. De az idén? Most már itt van szeptember vége, már nem is nyílik a völgyben a kerti virág, s már nem is zöldel a nyárfa az ablak előtt és a pesti utcák, különösen a Nagykörút még most is éppen ellenkező tendenciát mutatnak az Eötyös Károlyhoz érkező levelekkel. Nem felbontatlanul, hanem felbontva hevernek szárazságot. Kőcokzkák piramisai, homokbuczkák dűnái és csengő kalapácsu, térdelő emberek, akik, mikor elfárad a derekuk, nekitámaszkodnak a saját bagószakuknak. Az utcán látsz bokázót tánczoló férfiakat és kevés lélekzetű öreg, kövér nőket, akik parterre-művésznőkké alakulnak át, hogy keresztül-juthassanak az egyik gyalogútról a másik partra. És az iskolás-gyerekek! Hogy ezekkel mi történik, annak a megértéséhez tudnotok kell kettőt. Az egyik az, hogy az iskolásgyereket a homok úgy szítja magához, mint a Szindbád hajóját a mágnes-hegy. Ahol homokot lát, oda muszáj neki belelépni, mert különben aznap hiába élt. A másik pedig az, hogy úgy a Józsefvárosnak, mint a Ferencvárosnak a homoktalaja csupa rég elhunyt cipésziparosok porladó földi maradványainak a kompozíciójából áll. Mi por és hamu leszünk, a szuster homokká válik. De még ebben a halmazállapotában is megőrzi a testületi szellemet és a kollégialis jóakaratot és úgy ledörzsöli a fiad lábáról a cipőt, mintha nem is a mult héten vetted volna kilencz koronáért. De ez csak cipőkérdés és van nála komolyabb is: a tudónek, meg a gyomornak a kérdése. Nem szubjektív meggyőződés ez tőlem, hanem bakteriológiailag kiszámítható igazság, hogy Budapesten a járványos betegségek egy részét a folytonosan felbontott utcza okozza. A budapesti föld nem anyaföld, mert mérget lehel, amint nincs pánczél verve a kebelére. Mocsáron, szemétdombokon, hulladékok lerakódó helyén épült fel a mai Nagykörút dereka és az egész külső Józsefváros. Ebben a talajban a bacillusok földalatti élete évszázad óta folyik tovább és ahol utat kap a szabadságra, ott mint a Hargitta barlangjának a kaján törpehada tör elő és nem eget, hanem tüdőt, gyomrot és embervért kér... Szeptember vége van, már hazajöttek a poroló vénasszonyok is a nyaralásból, nem kell tehát a főváros erre illetékes ügyosztályának gondoskodni többé arról, hogy a kalapácsos emberek döntése rázza fel az embert a hajnali álmából. Már itthon van mindenki, dugdossák hát vissza a kockákat az elárvult sinek mellé és legyen végre egyszer egészen kész ez a Budapest.

* * *

Ö **Az ebéd.** Ez is világhistóriai esemény. Ez is diplomáciai konfliktus. Bulgária konstantinápolyi ügyvivőjét nem hívták meg a Yildiz-kioszkba ebédre s az ügyvivő ur sértett önértetében visszaautazott Szófiába. A világ a szenzáció első pillanatában azt hitte, hogy a Yildizben talán az ezüst evőeszközöket féltették s ezért feledkeztek meg szándékosan Gesov urról, a bolgár ügyvivőről. De később a Yildizben kimagyarázták a dolgot. Ezüst evőeszközökről szó sincs, mert a Yildizben már régen nincsenek ezüst garnitúrák. A feledékenységnek egészen más az oka. Bulgária nem önálló ország, hanem csak tartomány, még pedig Törökország tartománya, s így nincs jussa, hogy ügyvivője a szultán asztalánál ebédezzék. Biz ez nagy baj! Sőt ennél is több: nagy bosszúság. Az ember mindig bosszankodik, ha lemarad egy jó ebédről. S Gesov ur aznap talán nem is főzetett odahaza, annyira bizott abban, hogy a szultán asztalánál fog ebédelni. De reméljük, hogy a konfliktus elsimul. Törökország még mindig elrendezte a bajokat s talán most is elkerüljük a háborút. Bulgária ügyvivője nem nagy igényű s a szultánban is meglesz a hajlandóság, hogy az ebédet Gesov után elküldeti Szófiába.

♣ **Különvonatok.** Szeptember 10-én minden együtt volt, hogy a koszorut elindíthassák a bécsi kapuczinusok sirbolt-jába. A deputáció elindult már Gödöllőről, el is jutott Pestre. De itt egy kis baj esett. Azaz hogy a baj már Gödöllőn esett meg, s Pesten vették csak észre. Kiderült ugyanis, hogy éppen csak az a bizonyos koszoru hiányzik, amely miatt deputációba verődtek a gödöllőiek. Senki se maradt otthon, senki se késett le a vonatról, csak a koszoru. Különvonatot rendeltek hát, mert azon a napon rendes vonat már nem indult Bécs felé. Nyilván, ez volt az első eset arra, hogy a fájdalom és gyász nemcsak a sziveket, de a vonatokat is megindította. Erzsébet királyné kétségkívül megérdemli tőlünk ezt a nagy áldozatkészséget is, de máskor mégis jobb lesz, ha az urak inkább maguk közül felejtenek otthon valakit s nem a koszorut. Mert vaggonszükös világot élünk. S bizony nagyon csodálni való, hogy a különvonatot utnak lehetett indítani. Hiába hozakodnak elő azzal, hogy pár év előtt nemhogy egy koszorunak, de egy üveg tejszinnak is különvonatot állítottak össze, hogy a tejszint idejében eljuttassák Pestről Gödöllőre, az udvari konyha asztalára. Mert ami évek előtt lehetséges volt, az ma már majdnem merő képtelenség. S ha Ferencz József is oly szigorúan venné a konyhaügyeket, mint hajdan Faraó, az udvari szakács ma is csak úgy lógna az akasztófán, mint valamikor régesrég. Mert honnan is kerítsenek ma egy különvonatot, amikor a rendes vonatok elindítása is annyi bajt okoz. És ha már együtt is lenne ez a különvónat, honnan kerítsenek egy üveg hamisítatlan tejszinhabot?

* * *

+ **Katolicizmus.** Jól tudjuk, hogy a katolikus egyház hatalmas, gazdag s mindenekfelett uralkodó pozíciója van. Mégis megdöbben a világ, mikor a vasárnapi körmenetnél ez a gazdagság, hatalom és szuverénitás az utcán mutatta magát. Olyan egyszerű szó a katolicizmus s mennyi ágazatból fonódik össze, milyen komplikált gépezete, milyen szervezett hadserege van. Kongregációk és legényegyletek, kolostorok és klubok, olvasóköri és népszövetségek, — minek a katolicizmusnak ez a komplikált szervezet, holott évszázados sasvára, a hierarchia amugy is megvívhatatlan? S nem csodálható, hogy az erő felmutatása elkábitja magukat a felmutatókat és beszédekben, tósztokban kitör belőlük a diadalmas hatalmi érzet. Aminthogy ki is tört és a néppárt soha egy a liberálistus nyakán nem nyugtatta lábát, mint vasárnap.

* * *

♣ **Meghalt egy szép asszony.** A szép asszonyok mindig korábban halnak meg, mint a csunyak. És meg kellett halni a szép Szluha Pálnénak is. Szép volt, kívánatos volt. Tömérdék rajongója akadt s otthagya az urát. Elvált tőle s hamarosan bajba keveredett. Nem tudott az elvált asszonyok soványkenyerén élni, hisz szép volt és fiatal. Az anyaságra készülődött, s mindig rettentő baj, ha elvált asszonyok, ezek a se lányok, se asszonyok, életet hordoznak a szívük alatt. Ez az élet megölte a szép asszonyt. Párisi szülésznőt hozattak, hogy az simitáná el a bajokat és veszedelmeket. Azután egy pesti orvosért küldöttek, hogy ez hozná helyre, amit a párisi szülésznő elrontott. De a katasztrófa rászakadt az asszonyra, s ma már a pesti orvos az ügyészség börtönében ül, míg a párisi szülésznő békességben élvezi odahaza szabadságát. A tragédia szomorú, de nincs minden tanulság nélkül. Az ember ne hozasson Párisból szülésznőt. Van Pesten elég madám, akik a tökéletességig vitték ezt a mesterséget. Honnan is értene egy párisi szülésznő ilyesmihez? Honnan vegye a gyakorlatot, amikor Párisban már ösödök óta — nem szülnék az asszonyok.

♣ **A megvádolt költő.** Tehát ő is, Csizmadia Sándor is, akiből a munkások saját képükre költőt csináltak. Ő is sikkasztott, ő ellene is vádat emeltek elvtársai. Nyolczvanezer koronát keresnek rajta az aradi földmivelő munkások s már meg is tették ellene a feljelentést. Nyolczvanezer korona szép összeg s Csizmadia Sándor az első költő, aki megczáfolta, hogy az istenek haragjukban teremtették a költőt. Nyolczvanezer korona! Az ember azt hinné, hogy a földi javakat csakugyan végképpen széjjelosztották már az istenek s a költőnek csak a mennyei birodalom maradt hitbizományul. És ime, Csizmadia megczáfolja a Schiller költeményét. Maradt még a költők számára is valami. Maradt egy csomó ezer korona, ami elég szép biznysága annak, hogy a költőnek kijut még ezen a földön is a jóból, ha felcsap proletár dalnoknak. De ne tréfálódzunk! A vád, hogy Csizmadia sikkasztott: gonosz számárság. Nem jutott neki sem a földi javakból. Pedig amilyen rossz költő, önrzetének csorbítása nélkül nagyon szépen megjelenhetett volna ott, ahol a földi javakat osztogatják a közönséges hálandók között.

SZINHÁZ.

A színházi hét.

— szept. 18.

Ha valaki azt kérdezné, miért legnépszerűbb dráma ma Hamlet, az opportunusok, a színigazgatók és a joviálisok feleletül azokat a darabokat játszanák ki, melyekben az akaratbénaság visszája, a mai akarnokság lélektana van megírva. Ugy látszik, első sorban az érdekel bennünket, hogy micsoda csavarok, rugók és emeltyük mozgatják akaratunkat. A pangó akaratgépezetről szól a legmegrázóbb dráma. De ugyancsak erről a gépezetről, ennek a gépnek nekivadult kalimpálásáról és badar zakatolásáról ír ma tragédiába ojtott komédiát Shaw és az »Egyenlőség« szerzője.

Hamlet és Napoleon: ez a két típus. E két szélsőség között mozog a mai drámairó is, aki mindgyakrabban keresi fel a társadalmi strébert, a kétkirajczáros Napoleont, hogy szédítő kilengéseiből mozgató energiát lopjon a drámája számára. Ezek a szatócskodó akarnokok a publikumnak még a mélakóros királyfiaknál is érdekesebbek, s ha győzelmük néhány váltó-panamából és enyhe gázságból is áll és Waterloo-juk a büntetőtörvénykönyv meg a börtön, drámai hősöknek kitünően beválnak s a színpadon *en vogue* vannak.

Ilyen Napoleonocska Kormos Antal, a szerencse fia, főhőse *Drégely* Gábor darabjának, melyet pénteken este mutat be az Izabella-téri színház. Csakhogy a szerencse fia magyar és így keserű szatirából, vagy tán a magyar föld sajátos viszonyainál fogva nem éri el sem Waterloo, sem a büntetőtörvénykönyv, hanem képviselő lesz belőle és ahelyett, hogy a vádlottak padjára ülne, miniszteri bársonyszékben felel magát. Ennek a budapesti Napoleonnak Corsicája a szabóműhely, fegyvere egy olló, karrierjének titka pedig az, hogy egy jól szabott frakkban becsempészi magát az udvari tanácsos estélyére. Lehet, hogy képtelenek tartjuk ezt az embert. Egy ormótlan szabóollóval elvégre senki se verekedni ki magának a népszerűséget, az udvari tanácsos leányát, az akadémiai tagságot, az írói hirnevet, a szeretőt és a miniszterséget. De itt már Shaw cömedy-inek hangját halljuk. A szatirának az a foka ez, melyen a valóság kisiklik lábaink alól s a jellemzés torzképpé fajul. Hiszünk-e benne? Bizonyára nem, és ez mellette is. De nevetünk rajta. Érezzük, hogy az író tulzása félig-meddig önguny. Ez a hideg, körmönfont és tartalmatlan fráter önmagán is mosolyog s nem bánja, hogy

frakkja alól lépten-nyomon kikandikál a diabólikus lóláb. Ezért mulatunk azon, hogy ellenképe, az *Urak és parasztek* tudós szerzője, a gyámoltalan tanár csak úgy tud kiadót kapni munkájára, hogy a szabólegény nevét biggyeszti a czimlapra és titkára lesz neki, a felesége pedig a szeretője. A szatira képtelenség-hajhászó gyerekesszéje működik itt, mely hetet-havat összehord s valószínűséget és örült túlzásokat egymásra tornyozva és összekeverve, mindent csendesen megbékít egy gyékényen. A megoldás is erre vall. *Drégely* Gábor akképpen láboltatja ki a főhöst a bábeli zavarból, hogy miniszterre nevezeti ki. Ezen a ponton már megtörténik »minden érték átértékelése« s a becstelenség, már nem is becstelenség többé, csak politika.

Szerencsére *Drégely* Gáborban volt annyi ötlet és lelemény, hogy az első felvonás után a magyar szerzők példájára nem lankadt el s a szatirát mind a négy felvonáson keresztül színvonalon tartotta, a második felvonást pedig szinte művészettel csiszolta kerekké. Helylyel-közzel még félszeg és bárdolatlan. A kompozíció néha még suta. Egy lábatlankodó raisonneur egyszerűen a sülyesztő szerepét tölti be. A kezdetleges darab azonban olyan kvalitásokat sejtet, hogy az író nevét, melyet ezuttal hallunk először, már most is komoly bizalommal illik leirnünk. A színészek közül sajnos sokan, de különösen *Vágó, Fenyvesi és László Gyula* a darab elé ugrottak és maguk számára aratták le a szatirát, aminek a diszkrétén összeszűrődő együttesből mint egy hangnak kellett volna jelentkeznie. Csak *Z. Molnár László* és *Rátkay* tudtak szordinót tenni a túlzó szatirára. Az akarnok személyesítője, a lírikus természetű és intelligens *Csontos Gyula* idegen régiókban mozgott és így nem az ő hibája, hogy a kalandor fagyos, ördögi, de mégis kicsinyesen pimasz közönye, ami ennek a darabnak alaptónusát adja, egészen elsikkadt, s puha fából faragta ki azt az alakot, melyet érdes vonalakkal, éles kiszögellésekkel, kemény és kérges tölgyből kellett volna kimintáznia.

Lehotai.

*

Takáts Mihály. Egy időben csak nevetni tudtam, ha valaki arról beszélt, hogy a művészi »intellektus« magyar vagy német, vagy francia, szóval faji karakterű. De azután bizonyos jelenségek meggyőztek a másik igazság ellenkezőjéről. Arról, hogy már maga a művész sensorikus rendszere és annak a minősége is sajátosságosan alá van rendelve a motorikus cselekvést: a teremtést irányító és befolyásoló faji erőhatásoknak. Hogy a meglátásban és felfogásban is magyar — a magyar, és német — a német. Nemcsak a kifejezésben. De kár most erről sokat beszélni. Inkább azt szeretném elmondani, hogy ama »jelenségek« között, amelyek ennek az igazságnak az igazságáról meggyőztek, ott szerepel *Takáts Mihály* is, akinek a huszonöt éves működését csütörtök este ünnepelték az Operaházban.

Az Operában zavartalan élvezetben intelligens ember ritkán részesül. Másutt is ritkán, de az Operában még ritkábban. Akadnak kellemetlen hangok, hiányos tudású énekesek, rossz deklamálók, akadnak náthák és rekedtségek, akadnak rossz színészek, hamisan fújó kürtösök és megesisik, hogy a karmester a tempókban, dinamikában, nüanszirozásban nem kedvez az izlésünknek. *Takáts Mihály* alakjához és szerepehez ilyen kellemetlen emlék egyetlen egy sem fűződik. Tökéletes volt mindenkor és mindenben. Amit megjátszott, amit énekelt, az tovább élt bennem. Emlékszem *Kurwenáljára, Wolframjára, Csavargójára, Escamillójára* és sok más nagyszerű művészi cselekedetére. És minden alkalommal külön nagy élvezetet okozott nekem annak a vizsgálása és tapasztalása, hogy valóban mennyire faji intelligencia az övé és mennyire a magyar énekművészet representatív, man-je ő maga. A magyar parasztleány énekelő géniusza az övé, megnemese, megcsiszolva, az internacionális zenei látás szemüvegével felfegyverkezve.

Ez a tökéletes szövegkiejtés, ez az őszinte és meggyőződéssel fakadó deklamáció, ez a nagyképüsködés nélkül világosan látó, mindent magától értetődően magyarázó frazirozás, az iskola és művészi hagyományok nivelláló és destruktív befolyása nélkül, mint ezt a legkiválóbb olasz és német énekeseknél is tapasztaljuk, — ezek teszik *Takáts Mihály* magyar énekesi erőit.

És ezért nem bántam azt se, hogy *Erkel Brankovicsát* választották ki a jubileumi előadásra. Az *Erkel-muzsika* most nem igen érdekel (*Erkel* hibáján és a saját hibámon kívül) és annál több alkalom lesz figyelni, mit fog itt csinálni ismét *Takáts*. *Takáts* indokolta, magyarázta és mentette *Erkelt*; küzdött érte, védőbeszédet tartott az érdekében. Csodáltam és szerettem őt. A zeneszerzőnek ez a respektálása, számomra a magyar férfi grandseigneur mivoltáról beszélt.

Cs. G.

Művészet.

Eurydice feltámadása.

Ne áltassuk magunkat, mint ahogy néhai való jó *Ferenczy István*, az első magyar képfaragó művész áltatta magát egy hosszú életen keresztül; nem a nemzeti kegyelet ásatja föl most a rimaszombati régi temető bozóttal sűrűn benőtt földjét, hogy megkeresse a művész hamvait, hanem a *kis Susó*. Az egykori kis *Susó*, ma *Jánosdeák András* rimaszombati ügyvéd özvegye, *Ferenczy* kedves *Zsuzsi* néniének hasonnevű leánya, egy öreg, töpörödött, de melegszívű asszony, aki egy félszázad óta egyedül áldozott a tragikus sorsu művész emlékének. Ő gyűjtögette össze, ő tartogatta össze kegyeletes kézzel az első magyar szobrász művészi hagyatékát s ő ajándékozta az államnak; cserébe nem kívánva egyebet a »hazától«, mint hogy expialja bűneit s utólag adja meg az életében kiátkozott művésznak — a halhatatlanságot.

S a kormány meg is adja ime *Ferenczy Istvánnak* a halhatatlanságot. Már amennyire az egy kormánytól telik. Megiratta a művész életrajzát, egy művészeti ösztöndíjat *Ferenczyről* nevezett el és *Stroblt* megbizta, hogy készítsen művészi emléket szerencsétlen elődjének, aki jeltelen sirba temetkezett, mivelhogy: »országos embert országos síremlék illet«, az ország pedig nem teljesítette kötelességét. Hát hadd nőjje be akkor a fü siromat! — rendelkezett a haldoklóban a művész-góg — családom meg se jelölje a helyet, ahol utolsó álmat álmodom. Majd megkeresi az utókor a koporsómat, ha kíváncsi lesz — az *Eurydicére*.

És most ássák-ássák a rimaszombati temetőt, hogy megkeressék a művész koporsóját, melyben legszebb szobrának, az »*Eurydice* halála«-nak összetört darabjai is pi-hennek. Az utókor csakugyan kíváncsi az *Eurydicére*: egy könyvatos jelenti, hogy *Strobl* maga is jelen akar lenni az exhumáláson, hogy megnézzé: »milyen patinát kapott a magyar márvány ott lenn a földben az elmúlt félszáz esztendő alatt?»

*

Még ez a kierőszakolt nemzeti kegyelet is elkésett két évvel s jó egynéhány hónappal. *Ferenczy* halálának félszázados fordulóján kellett volna emlékekkel megjelölni ismeretlen sirját s az első magyar szobrász 1856. július 4-én, reggeli 5 órakor halt meg. Másnap délután temették; *József öcscse*, rokonai s néhány ismerőse állta csak körül a sirt, mikor lebocsátották a földbe a művész maga faragta szarkofágját. Benne *Vörösmarty* egy cikke, melyet 1841-ben

Hazay Gábor álnév alatt irt az Athenaeum-ba, Ferenczyt védelmezvén meg a kortársak marásai ellen, s az Eurydice tüztől megpattogzott szobrának letört darabjai. Az eső zuhogott kegyetlenül s amugy frissiben elmosta a nyomokat, ahova a művész temetkezett. Azóta pedig benőtte a bozót, úgy hogy végig kell ásni a temetőt, ha az Eurydicét meg akarják találni. Pedig meg akarják, mert Strobl kíváncsi a — patinájára.

De hát a szoborra senki sem kíváncsi? . . . Vajjon milyen lehet egy száműzetésbe és halálba üldözött művész utolsó munkája, melybe bizonyára beleyurta a maga egész tragédiáját, bukását, sőt talán azt a proféciaszerű víziót is, mely a maga sorsában előre látta a magyar művész sorsát a jövődében? Milyen lehet a magyar művész azóta oly sablonossá vált tragédiájának első allegóriája? Csak annyit tudunk róla, amennyit ő maga irt a szoborról öccsének 1845. szeptemberében. »Egy Eurydice szobron dolgozom, magam számára, amint egy kigyóharapásba a földre bukik s meghal. A talapatjára azon megyék nevei vannak írva, kik az 1844-iki országgyűlés október 18-ik napján a Mátyás-emlék emelése ellen szavaztak. Egy igen kellemes, természetnagyságu asszonyi alak. Tudod, hogy még nem volt alkalmam magyarországi létem alatt valamit önválasztásból készíteni, hanem mindenkor egy ilyen s ilyen nagyságu emlék s. a. t.; mostan tehát, ha úgy tetszik, valamint művészetemet a Pásztorleány-nyal megnyitám, úgy ezen haldokló Eurydice legyen életem bezárója«.

Ha a haldokló Eurydice talapatára csak azoknak a megyéknek nevei vannak is bevésve, melyek leszavazták Fáy Andrásék tervét, hogy a nemzet készíttessen Ferenczyvel nagyobbszabásu márványemléket Mátyás királynak, a szobor mégsem csak a dugába dőlt Mátyás-emlék szomorú sorsának, hanem Ferenczy egész élete tragédiájának szimbóluma. A diéta szűkkebliségével csak betelt a pohár. Ferenczy már előbb is csak azt leste: »melyik nap mondja fel a szolgálatot egy nemzetnek, melynek jövődjé nincs, amelyen a kegyetlenség vaskeze fekszik«. Igazán nem volt szerencséje; még nemzete legjobbjai is ellene fordultak. Széchenyi, mikor először látta »a kis Ferenczy-t« Thorwaldsen és Canova műtermében, hova tanulni járt Rómában, már akkor kimondta róla a szentenciát: »hat leider gar kein Talent«. S hogy ítélete szigorúságán valamit enyhítsen, hozzátette: »Különbén sem hiszem, hogy a magyar alkalmas volna szobrásznak«. Később is szembe került a »kis« Ferenczy a legnagyobb magyarral. Mikor Fáy Andrásék felbuzdultak Ferenczy tervén, hogy emeljen a nemzet Mátyásnak országos emléket s lelkes felhívással fordultak a közönséghez, hogy adakozzon a szoborra, Széchenyi a »Kelet népe«-ben intette le a mozgalmat. »Nincs szegény kis Ferenczynknek kenyere és megcsik sok szív!« — csufolódik a »rohanók« fölött, akik szobrot akarnak, mikor nincs pénz még kórházra, dologházra, bolondházra és lelencházra sem s a pesti utca csupa por és sár! Csak Vörösmartyban jajdult fel a költő, figyelmeztetvén Széchenyit, hogy: »kifejlett irodalom s művészet nélkül nincs nép, mely a nemzet nevét megérdemelné«. Csak ő látja, hogy »nem egy kis szobrászról, hanem egy kis magyar nemzetéről van szó, melyből ennél jobb nem tudott kiválni« s hogyha a művésznak nincs kenyere, az csak annyit tesz, hogy »emiatt, ha még annyi tehetsége lett volna is, nem lehetett haladnia, — de ezzel nincs mit dicsekedni!«

Hát hiszen igaz, Ferenczy nem volt »nagy« szobrász, de 8598 frt és 29 arany se sok egy Mátyás-szoborra. És egy országban, hol Döbrentey, Helmezy, Kulcsár irodalmi potentátok lehettek ugyanakkor, az első magyar szobrászt bizonyára nagyobb elismerés illette volna meg. S ha a Zalán futása halhatatlan irodalomtörténeti emlék, a nemzeti ujjáébredés nagy emléke, melyet most is még magolniok kell a diákoknak, a Mátyás-emléknek is lett volna ennyi művelődés-

történeti jelentősége s talán plasztikai értéke is lett volna annyi, mint amennyi a Zalán futásának irodalmi értéke.

! Azaz hogy ezt nem tudhatjuk, meg sem is állapíthatjuk ma már. Ferenczy nagystilü Mátyás-emlékének ugyanis még tanulmányai sem maradtak reánk. Csak daguerro-típiák vannak róla, melyek 47-ben ki voltak állítva a pesti müegylet tárlatán, azóta a család birtokában rejtőztek s most a Szépművészeti Múzeum tulajdonába mentek át. Magát a monumentális alkotást, minekutána Ferenczy anyagilag, erkölcsileg egyaránt tönkrement a tervezés és küzködés sanyaru esztendei alatt; minekutána házát háromszor licitálták; minekutána nem engedték meg neki, — még ingyen se! — hogy a Múzeumba hurczolhassa s odaajándékozhassa szobrait; minekutána ércgyűjteményét, utolsó kincsét, eladni nem tudta; minekutána látta, hogy »holmi Kazinczy- és más arczképek még ajándékba sem fogadtatnak el« s hogy ily módon »minden el van veszve« — magát a szobrot és egy csomó tanulmányt, »mivel nem tartotta tanácsosnak ily éretlen nép között csak mintát s nem kész munkát kiadni«, megsemmisítette. Egy forró augusztusi napon Teleky Blankával, a finomlelkü amatőrrel együtt mindent kirakott az udvarba: a Mátyás-lovagmintát, a Kölcséyt, a Pásztorleányt, büszköket, mindent, amit egy életen át dolgozott, ő maga odaállt az udvar közepére, egy fotografussal levétette magát az utolsó csatatéren s aztán nekikezdett a rombolásnak. »Egy óra mulva leve halom olyan, mint szénagyűjtéskor. Petrenczéket raknak, csupa ember- vagy állattestrészekből összerakva.«

Aztán elindult Rimaszombatba, »préselt szívvvel«, »száműzetésbe«, mivelhogy »ily barmok közt felnevelkedett nemzettől nincs mit reménylenie«. »Susi néném ugysis meghitt, magunk közt szólva, hogy éljek nála, még neki van egy darab kenyere és mostani időmbe már megvallom, örvedetes meghívás; nyárba valamit rajta segíthetnék, télbe pedig holmi irkálásokkal s fordításokkal tölthetném az időt; végre a rimaszombati temető elég csendes helyet adhatna nyugodni...«

*

... Eurydice, Orpheus felesége, aki kigyómarás következtében halt meg, kiszabadulhatott volna az alvilágból. Ha vissza nem tekint vala a kapuban kíváncsiságból, feltámadhatott volna. De visszanezett s örökre ott kellett maradnia.

A halálra mart Ferenczy nem tudott belenyugodni, hogy »kegyelemkenyéren«, mint rimaszombati lakos éljen, apjától hagyott krumpliskertjét mivelve. »Mert ha már meg nem nyertem azt a földi boldogságot, melyet érdemeltem volna, legalább a késő maradék előtt maradjon fel azon becsületem, hogy én ezen néppel úgy bántam, mint egy jó atya, ki a gyermekei tudatlanságából ejtett hibát csak gyenge szóval feddi meg.« Otthagyja tehát a megkezdett Eurydice-t s visszamegy Pestre »némely dolgai elvégzésére« a rimaszombati alvilágból. Hátha? . . . De nem. Semmi újabb remény. Sőt távolléte alatt tűz üt ki Rimaszombaton; összetörik a haldokló Eurydice. A végzet betelt. Ferenczy megérti utmutatását és megadja magát sorsának: jeltelen sirba temetkezik utolsó munkájának romjaival együtt. Majd megkeresi az utókor s igazságot szolgáltat neki!

És Eurydice csakugyan feltámad. Özv. Jánosdeák Andrásné megajándékozza az államot Ferenczy hagyatékával s kötelezi érte, hogy emléket állítsanak a művésznak. Az állam megköti az alkut: ám jó, hát legyen Ferenczy halhatatlan, ha a kis Susó csak ilyen áron akar megválni emlékeitől. És most végigásatja a rimaszombati temetőt, hogy előkerüljön a márványkoporsó s benne az Eurydice. Strobl amugy is nagyon kíváncsi — a patinájára.

Tövis.

IRODALOM.

Vajda János. Hogyan fogják szoborban mutatni az öreg urat? Őt, aki eleven, durczás és duzzogó mivoltában az örök tiltakozás volt minden ceremóniával és nagyképűséggel szemben? Talán úgy, ahogy boszankodik, mert folyton esik az eső, vagy ahogy boszankodik, mert megvan az esernyő és nem akar esni? Milyen kedves, gyerekes multság volt ez akkor: zsémbeskedni, perlekedni és szembeszállni örökké a láthatatlan Végzettel, mely a magyar költőtől még az esőt is megtagadja. Milyen jó volt kéjelegni abban az érzésben, hogy az ember magára hagyatott, társtalan és boldogtalan. Akkoriban volt ez, mikor a költők már érezték, hogy nem is olyan multságos dolog magyar költőnek lenni és koplalni, de boldogtalanok lettek volna akkor is, ha történetesen nem kell nekik koplalniok. Abban az időben volt ez, mikor idehaza egypár poéta már őszintén megundorodott attól a hangnemtől, amely Sobri József pitykés lajbijába törölte a maga könyeit, amely pacsirtadallal ébredt és kis pruszlikról álmodott s amelynek szinte folyt a kéjtől a nyála, mikor egy ilyen erőteljes kifejezést irhatott Petőfi nyomán a verseibe, mint: »fene«. Szegény Vajda János, ő már tudta, nagyon is tudta, hogy valahol messze ettől a mi világunktól szebb, olcsóbb és egészségesebb kulturát mérnek az embereknek. Hogy a magyar rónán nemcsak a romantika virít, hanem katasztert is mérnek napi egy forint ötven krajczárért, s akik ezt teszik, azok az igazi szegénylegények. És megundorodott a nagy titánkodásoktól, a Pilvax és a Kammon nekibusulásaitól, a fejektől, melyeken lobognak a sörények és nyakravalók s belül nem lóg semmi. Ő volt az első modern költőnk, — mert ő tudott először keserű lenni. Gyűlölni az életet, belső életszücségből és meghasonlani az emberekkel egy csendesen rágódó senyvedés miatt. De ő látta meg először a mindennapos hazugságokat is és ő ölelte először szívére a hajótöröttet. A szintelenséget és fáradságot költői szárnyra ő kapta fel először s nyelvünket, melyből ő előtte buzavirágok és pipacsok fakadtak, ő valami bazalt-rofogással tudta szétmállasztani. Komorrá, fenséges és fakóvá vált a kezén minden emlék s szerelme — Gina emlékezete — a legjózanabb szerelem az egész magyar poézisban, egy nagy, befelé őrlődő intellektus szerelme. S szegény Vajda János nem vette észre, hogy ezzel az örökké zsörtölődő komorsággal milyen bűbajos nagy gyerekké vált ő maga is. Szelid, öreg filiszterré, aki, noha gyűlölte az asztaltársaságokat, maga is a Komló-kertben pipált, akinek öregkorára épp úgy szükséges volt a fizetőpinczérel veszekednie, mint ifjúkorán a beamterekkel és akiről még az anekdotairás sem tud fontosabb epizódot, költőibb vonást feljegyezni, mint azt, hogy örökkön az esernyőkkel voltak függő ügyei. S hiába szenvelegte az embergyűlöletet is. Az emberek nem is olyan nagyon gazemberek, mint ő harmincz éven át hitte és vallotta, mert most szoborba öntik az ő keserű, józan, császárszakállas fejét.

Gyöngyösi. Ha mi lennénk a nagyképű Irodalomtörténet, akkor most a radvanci emléktábla-leleplezés alkalmából egyszerűen lemásolnánk azt, amit annak idején mindenki hitt és vallott, hogy nála külön poétát magyar anya nem szült e világra. Azóta azonban két század szállott el s ez lassanként megörölte Gyöngyösi hallatlan népszerűségét, úgy hogy ma már arra sincs szükségünk, hogy az ellenkezőt bizonyítsuk. A két század különben arról is meggyőződött, hogy néha még az Irodalomtörténetnek is igaza van. Gyöngyösit ugyan nem falja már a magyar olvasóközönség, de azért nyelvművészetének minden magyar ember műveltségében megvan a maga része. Ha olykor belefáradunk a magyar nyelvbe, mindig üdüléssel menekülünk hozzá, mint egykor Arany János tette. Ilyenkor látjuk, hogy mennyire él még ma is Gyöngyösi. Ezek

a szeplőtlenül tiszta sándorversek, ez a cikornyás, de mégis egyszerű barokk-stilus nem egészen idegen tőlünk, mert a fehérparókás, aranyos és gazdagságban, kulturában dus magyar idők emlékét jelenti számunkra. Az ő mitológiai hasonlatoktól puffadozó verseiben, ahol habtestű nimfák és magyar honleányok, római istenek és kurucz vitézek tarkán elegyednek, már jelentkezik az a nyugati csapáson haladó kultúra, amely ma viszi nálunk a vezető szerepet. És ha meséit nem is, színezését még ma is élvezzük. Rikító színekkel, ujjongó tobzó-dással fest, mint a modern piktorok. Palettáján egymás mellett van a bibor, az arany és a hófehér. Versei az ódon magyar világ igen ritka és értékes maradványai. Ezekben érezzük meg ma is Gyöngyösit s ha ebből a látószögéből nézzük őt, megértjük, hogy az emléktáblán és az Irodalomtörténeten kívül más is őrzi a Murányi Vénusz poétájának nevét.

HETI POSTA.

Győr. K. Mariska. Kivánunk magunknak sok ilyen olvasót. A padrone viszonzozza üdvözlését.

Alsókubin. Mi ritkán adunk egy képnél többet. Mit csináljunk az ön felvételeivel?

Budapest. L. Bölcsesége még nagyon fiatal. Tegye zabzalmára. A téli alma is azon érik.

Kolozsvár. Erdélyi Ujság. Sajnáljuk, de óhaját egyelőre nem teljesíthetjük.

Csákova. K. M. Szép. Jönni fog.

Budapest. Sz. J. Nem irhatunk külön disszertációt minden szellemi abortusról.

Marosvásárhely. Kiadtuk az illető rovat vezetőjének.

Budapest. T. Árpád. Sajnos, egyet sem találtunk közte, ami megfogott volna. Az idén a szőlő sem olyan édes, mint más esztendőkből. Kérünk más évjáratot.

Nem közölhetők: Éjjeli szonett. — Más világok stb. — Hegyek közt. — Mária Magdolna. — Szeptember. — Temezés. — Utolsó irás.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: KISS JÓZSEF.

Füzkészítő. Gyovay Vilma, Budapest IV., Egyetem-u. 9/a. üzletére felhívjuk a t. hölgyközönség érdeklődését. Ezen üzlet elismert jó ízlését a legelőkelőbb körök is hálással honorálják.

MOST ÉS MINDIG,

egyszeri és állandó használatnál egyaránt a legkitünőbb

hashajtószer a Califig,

mert föltétlenül hatásos s emellett oly enyhe, hogy még a leggyengébb természetű ember, asszonyok és gyermekek is bizvást használhatják.

Ideális bél és gyomortisztító a „Califig” s ezért egy háztartásból sem szabad hiányoznia.

Kapható minden gyógyszerárban. Nagy üveg 3 kor. Kis üveg 2 kor. Figyeljünk vásárlásnál a védjegyre.

CALIFIG